

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра дошкільної і початкової освіти

Бруньова Катерина Юріївна

**РОЗВИТОК СЛОВЕСНОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник

_____ Є.Д. Харькова,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної і початкової освіти
« ____ » _____ 2021 року
Виконавець

_____ К.Ю. Бруньова
« ____ » _____ 2021 року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СЛОВЕСНОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
1.1. Сутнісні характеристики словесної творчості дітей старшого дошкільного віку.....	6
1.2. Значення ігрової діяльності в розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку.....	11
Висновки до розділу 1.....	19
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СЛОВЕСНОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	
2.1. Експериментальне дослідження рівнів розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку.....	20
2.2. Методичні рекомендації щодо розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.....	29
Висновки до розділу 2.....	42
ВИСНОВКИ.....	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	50
ДОДАТКИ.....	53

ВСТУП

Актуальність теми. Одним із провідних завдань модернізації сучасної системи дошкільної освіти є створення оптимальних умов для максимальної реалізації творчих здібностей кожної дитини, які виявляються у різних видах дитячої діяльності й тісно пов'язані із словесною творчістю, а також розробка й пошук педагогічних технологій, які б забезпечували її різнобічний гармонійний розвиток й становлення особистості, яка адекватно, творчо й вільно використовує мову в різних життєвих ситуаціях, володіє розвиненими мовленнєво-творчими здібностями.

Доцільність звернення до обраної проблеми підтверджується вимогами нормативно-правових документів: законів України «Про освіту» (2017 р.), «Про дошкільну освіту» (2001 р.), «Конвенції про права дитини» (1989 р.), «Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку» (2020 р.), Концепції «Нова українська школа (2016 р.), «Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нової редакції» (2021 р.).

Аналіз досліджень і публікацій з питань формування словесної творчості як одного із засобів самовираження дітей старшого дошкільного віку, її взаємозв'язку з різними видами дитячої діяльності (ігровою, образотворчою, театралізованою, музичною та ін.) присвячено науковій розвідки А. Аніщук, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Гончаренко, С. Макаренко, Т. Пироженко, О. Тихеєвої, С. Хитрої та ін. Вплив гри на розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку досліджено у працях Л. Артемової, А. Богуш, Л. Виготського, Л. Калмикової, К. Карасьової, Н. Луцан, Т. Пироженко, О. Сороки та ін.

Науковцями доведено, що в ігровій діяльності мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку набуває особливих рис. В ігрових діях збагачується емоційно-чуттєва сфера, активізується й удосконалюється їхнє мовлення, а завдяки різноманітним мовленнєвим, позамовленнєвим й інтонаційним засобам виразності ігрова діяльність дітей старшого дошкільного віку стає змістовнішою й яскравішою.

Отже, актуальність проблеми та потреба в її подальшому вивченні зумовили вибір теми дослідження: *«Розвиток словесної творчості дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності»*.

Мета дослідження. Мета полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов, реалізація яких сприятиме ефективному розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Відповідно до мети сформульовано завдання дослідження:

1. Проаналізувати сутнісні характеристики словесної творчості дітей старшого дошкільного віку.
2. Охарактеризувати значення ігрової діяльності в розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку.
3. Діагностувати рівні розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку.
4. Обґрунтувати педагогічні умови ефективного розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Об'єкт дослідження: мовленнєво-творча діяльність дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: педагогічні умови розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Матеріали та методи дослідження: теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних і дослідних даних, застосованих для виявлення стану розробки досліджуваної проблеми, вивчення основних понять дослідження; теоретичного обґрунтування педагогічних умов реалізація яких сприятиме ефективному розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності; *емпіричні:* педагогічний експеримент для оцінки ефективності означених педагогічних умов; бесіди, анкетування для визначення рівня розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку; *методи математичної статистики:* аналіз результатів педагогічного експерименту.

Наукова новизна одержаних результатів: полягає в тому, що *вперше* теоретично обґрунтовано педагогічні умов, реалізація яких сприятиме ефективному розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності; *вивчено та проаналізовано* значення ігрової діяльності в розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку; *охарактеризовано* особливості словесної творчості дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення одержаних дослідження полягає у впровадженні в освітній процес Сумського дошкільного навчального закладу (ясла-садок) №31 «Ягідка» м. Суми Сумської області педагогічних умов розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. Установлені наукові факти, положення та висновки можуть бути використані в освітньому процесі закладів дошкільної освіти, а також у процесі написання курсових та магістерських робіт.

Апробація результатів та публікації. Основні положення та результати кваліфікаційної роботи доповідались та обговорювались на 2-х науково-практичних конференціях. За результатами дослідження опубліковано 2 статті (Додаток А).

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, висновків, списку використаних джерел 68, додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи 60 сторінки. Основний текст дослідження викладено на 50 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СЛОВЕСНОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Сутнісні характеристики словесної творчості дітей старшого дошкільного віку

Сучасна цивілізаційна орієнтація на розвиток успішних націй та держав виокремлює глобальну проблему людського потенціалу, що ґрунтується на творчій самореалізації поколінь та їхньому культурно-інтелектуальному відтворенні. Трансформаційні процеси сучасного українського суспільства ставлять перед освітою завдання активізації процесу становлення особистості в дошкільному віці. Досягнення цієї мети пов'язується, зокрема, з формуванням у дітей дошкільного віку потреби у творчості.

Становлення творчого потенціалу майбутнього громадянина є однією із провідних ідей Базового компоненту дошкільної освіти, Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про охорону дитинства», Концепції позашкільної освіти і виховання, Національної доктрини розвитку освіти, інструктивно-методичного листа Міністерства освіти і науки України «Про систему роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні навчальні заклади» та інших законодавчих і програмних документів. Разом із тим, прогресивні досягнення у формуванні нормативно-правової бази дошкільних навчальних закладів не забезпечують повною мірою реалізації завдань творчого розвитку дітей дошкільного віку. Нині є підстави констатувати факт недостатності усвідомлення вихователями необхідності системного формування цілісної творчо спрямованої особистості вихованця на протипагу фрагментарному розвитку його окремих творчих умінь; нерозробленості теоретико-методичних засад цілеспрямованого формування творчої особистості дитини старшого дошкільного віку; відсутності науково обґрунтованих підходів до ефективної психолого-педагогічної підтримки природного прагнення дитини до творчості.

Словесна творчість – один із найскладніших видів дитячої творчості, своєрідність якої виявляється у взаємозв'язку з різними видами діяльності через проникнення в них та їх реалізацію. У свою чергу специфіка практичної діяльності дитини, її вікові особливості, мовленнєве середовище істотно впливають на характер, зміст мовлення, отже і на мовленнєву творчість. З іншого боку, ця проблема пов'язана з унікальною самотнією діяльністю, тому логіка дослідження її механізмів диктує необхідність аналізу насамперед діяльнісного аспекту мовлення.

Для розвитку і стимулювання словесної творчості дітей старшого дошкільного віку важливе значення мають саме такі мовленнєві ситуації, які створюють умови для орієнтовно-дослідницької мовленнєвої діяльності в умовах розв'язання проблемних завдань. Це відкриває варіативні можливості вибору конкретних засобів реалізації, дає змогу найбільш результативно і доречно застосувати мовленнєві дії і гнучко керувати ними в ході розв'язання мовленнєвих завдань [31].

Словесна творчість дітей старшого дошкільного віку тісно пов'язана з різними видами дитячої активності: може виступати самодостатньою мотивованою, цілеспрямованою діяльністю, опосередкованою знаками мови, їх функціональним застосуванням, а також входити до складу макродіяльності у формі мовленнєвих дій через спрямування, проникнення, обслуговування їх. І в першому, й у другому випадках словесна творчість дитини спонукається потребою в самовираженні, у відбитті через мовлення власних почуттів, уявлень, вражень, образів уяви, що навіяні сприйманням художніх творів та довкілля.

У різних її проявах до структури словесної творчості входять: мотиваційний компонент, задум-план, асоціації, образи уяви, що спрямовують творчий процес, певна сукупність мовленнєвих дій, результатпродукт [15]. На думку А. Богуш, Н. Гавриш, розвиток словесної творчості обов'язково повинен ґрунтуватися на комплексному розв'язанні мовленнєвих завдань (виховання усіх складових звукової культури мовлення, збагачення й

активізація лексики дітей, формування граматичної правильності, розвитку зв'язного діалогічного й монологічного мовлення). Поступово діти ознайомлюються з переносним значенням слів, багатозначними словами, фразеологізмами, розуміють їх змістові відтінки. Дослідники розглядають *словесну творчість* як первинну форму літературної творчості – «спеціально організований, зумовлений мотивацією процес створення дитиною твору в будь-якій формі мовленнєвого висловлювання, що відповідає певним літературним нормам» [11]. Дитина прагне скласти розповідь, сподівається на увагу слухачів, для неї важливо, щоб її власний твір здобув позитивну оцінку.

У програмі «Мовленнєвий компонент дошкільної освіти» (розробник А. Богуш) завдання з розвитку словесної творчості розглядаються у контексті зі становленням художньо-мовленнєвої (літературно-, музично-, театральньо-, образотворчо-мовленнєвої) діяльності дітей, а розвиток художньо-естетичного сприймання, формування художньої та літературної обізнаності – як важливі її складові. Навчання словесної творчості пов'язується зі становленням естетичної функції мовлення [14].

Через словесну творчість дитина задовольняє свою головну потребу – самоствердження й самореалізації. Характерна риса словесної творчості дітей – її щирість, відвертість творчих поривань, емоційного запалу. Дитина не може творити, перебуваючи осторонь. Вона завжди всередині свого творіння, водночас в кожному її елементі, в кожному герої. Прояв творчості в мовленні, засобами мови допомагає дитині виразити свій внутрішній світ, перетворити внутрішнє, суб'єктивне у зовнішнє, об'єктивне, доступне для сприйняття.

Словесна творчість – універсальний засіб самовираження дошкільника, через який він підсвідомо надає вихід своїм почуттям, страхам, переживанням, позбавляється усього цього, зміцнює свій дух мрією, надією на свою здатність все подолати. Ці творчі прояви мають зовнішні ознаки, і для дорослого дуже важливо навчитися «читати», розуміти «мову» переживань, почуттів, які дитина свідомо чи підсвідомо висловлює у своїй творчості, вміти

розкодувати ті сигнали, знаки, що надсилає вона зовні у процесі складання казки, оповідання чи ігрового сюжету.

Як уже зазначалося, характерною особливістю словесної творчості в старшому дошкільному віці є її взаємозв'язок, взаємопроникнення в інші види дитячої діяльності – синкретичність. Натомість незалежно від виду чи характеру діяльності, з якими пов'язана словесна творчість, вона зорієнтована на діалог, взаємодію. Саме в словесній творчій діяльності під впливом художніх творів і вражень від довкілля в дитини з'являється здатність до рефлексії, «примірювання» до себе різних за характером образів, типів, уміння прийняти їх позицію у проживанні різних ситуацій, відчуті їх переживання. Діти аналізують й висловлюють певні оцінно-етичні судження щодо дій, вчинків та поведінки персонажів твору, намагаються ідентифікувати себе з тими, чиї образи відтворюють, співвідносять себе з ними, перевтілюються в них. З іншого боку, завдяки оригінальності своїх творчих проявів дитина намагається виділити, уніфікувати себе серед інших, у своєму творчому злеті, уяви прагне до відчуження від реального, лине до вигаданого світу.

Словесна творчість для дитини старшого дошкільного віку – це можливість наблизитися до світу прекрасного, відчуті естетичне задоволення від творчого процесу. Природним є момент естетичного милування дитиною результатом своєї творчості – самостійним зв'язним висловлюванням. Відтак це передбачає володіння «нормою», «технікою» побудови різних типів висловлювання, а також високий рівень художньо-естетичного сприймання і творчої уяви [32].

Дослідники доводять, що художній твір допомагає дитині прожити разом з героєм його життя, «увійти в нього», проїнятися його почуттями. Відчуття краси, розбуджені мистецьким твором, вимощують шлях до душі вихованця (О. Сухомлинський).

Отже, словесна творчість – важлива частина психічного, духовного життя дитина старшого дошкільного віку на етапі дошкільного дитинства. Це унікальна діяльність, її структура складається з низки компонентів [47].

Мотиваційний компонент, який визначається як спонукання дитини до словесної творчості та охоплює такі показники, як нахили, бажання придумувати, фантазувати, свідомий вибір предмету творчості, потреби, емоційні переживання й настанови, спонукання.

Діамонологічний компонент виявляється в розумінні діалогової природи словесної творчості, в якій кожен сплеск, творчий прояв є реакцією на будь-яку інформацію – сприйнятий текст, слово-стимул, репліку у спілкуванні і водночас виявляється запрошенням до спілкування, взаємодії. З іншого боку, словесна творчість передбачає створення кінцевого продукту – зв'язного висловлювання в певній мовленнєвій формі, що відповідає змісту. Отже, означений компонент виявляється в активному творчому ставленні дитини до літературного твору, прагненні до співтворчості з автором, до власної мовленнєвої творчості.

Когнітивний компонент. Для успішності в словесній творчості дитині необхідні знання літературних і фольклорних творів, про композиційні та жанрові особливості, засоби художньої виразності, предмети та об'єкти докільця, залежності та зв'язки між ними. Окрім знань потрібні вміння добирати найбільш точні для конкретної ситуації слова, будувати речення різних синтаксичних конструкцій; використовувати різноманітні види зв'язку між реченнями; переносити в самостійну словесну творчість знання про жанрові, композиційні й мовні особливості художніх творів.

Образний компонент. Стрижневим елементом будь-якого твору є художній образ, узагальнюючий, типізований і водночас індивідуальний. Основною якісною характеристикою мовленнєвої продукції також є образність. Про наявність її можна говорити, якщо дитина сприймає і усвідомлює літературний і мовний образ, доречно вживає засоби образності у власному мовленні.

Креативний компонент характеризується як загальна творча спрямованість особистості, що виявляється у таких показниках: чутливість до проблеми, здатність до її визначення і орієнтування у шляхах її розв'язання.

Про креативний компонент у процесі словесної творчості свідчить оригінальність задуму, здатність створити цікавий сюжет, готовність до багатоваріантного розв'язання творчого завдання.

Емоційно-експресивний компонент характеризує творчий процес як такий, для якого обов'язковою є творча, емоційно сприятлива атмосфера, що народжує натхнення, поетичний настрій. У творчому процесі складання творів дитина передає свій стан, відтворює гаму почуттів, переживань, уявлення про себе через зображення подій, образи персонажів, а також емоційно-оцінювальне ставлення до себе і до людей [20].

Словесна творчість дітей старшого дошкільного віку, залежно від умов, в яких вона відбувається, може виявлятися в різних формах: сюжетно-рольовій грі (складання сюжетів, ігрових діалогів), пізнавальній (міркування, пояснення, запитання), образотворчій, музичній, театральній діяльності (завдяки акомпанементу дій, їх коментарю, словесному малюванню), у спілкуванні з однолітками та дорослими [16].

Отже, дитяча словесна творчість – багатоструктурна діяльність, для успішного перебігу якої необхідною є, окрім наявності спеціальних знань та здібностей, загальна творча спрямованість особистості, що зумовлюється певними внутрішніми та зовнішніми психологічними умовами, насамперед сформованістю психічних процесів: мислення, уяви, фантазії, сприймання.

1.2. Значення ігрової діяльності в розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку

Проблема гри має кілька параметрів наукового аналізу. Так, у філософії вона розглядається у контексті буття людини. Це особливий вид соціальної практики. Її своєрідність полягає у впливах суспільства на навколишню дійсність: пізнання та перетворення відповідно до потреб індивіда як соціальної істоти. Як бачимо це явище пов'язують із потребами взаємодії особистості зі світом, що її оточує, та суспільством, до якого вона належить [9]. Естетика як система філософських знань про мистецтво, трактує гру з

позиції естетичної діяльності та, власне, самого мистецтва. З одного боку – це вид діяльності внаслідок якого проявляється здатність індивідуума до почуття прекрасного, цінності та краси світу. З іншого боку – це можливість митця (актора, художника, музиканта) до вільного, творчого самовираження. Іншими словами – спосіб освоєння світу з позиції краси, прояву однієї з основних потреб сучасної людини – емоційне сприйняття та перетворення дійсності [8, с.118].

У психології гра визначається з позиції активності як однієї із основних ознак живих істот. Дослідники фіксують її представленість як у тварин, так і в людини. При цьому вони відмічають, що у людському суспільстві це явище носить історичних характер: вдосконалюється внаслідок процесу еволюції. На сьогодні її тлумачать як особливий вид діяльності, який слугує цілям адаптації (допомагає засвоювати знання про природне довкілля та соціальне середовище), а також соціалізації дитини. Стосовно останньої вона відрізняється, пізнавальний характером та сприяє задоволенню основних потреб [38, с.106-107].

У педагогіці феномен гри розглядається як якість педагогічного засобу впливу на процес виховання, розпочинаючи з немовлячого віку і завершуючи більш пізніми онтогенезу. Перш за все – це метод формування необхідних вмінь, навичок, якостей (результат). Його широко використовують під час роботи з дітьми дошкільного віку, оскільки він дозволяє покращити міжособистісні взаємини, викликати цікавість, забезпечити рухову активність, розв'язувати різного роду освітні завдання. [49, с.121]. У більш дорослих суб'єктів він набуває форми ділової гри. Як бачимо, такий шлях взаємодії є ефективним розвивальним фактором до якого можна дібрати відповідне керівництво. Іншими словами його вдало спрямовують у необхідному напрямі, виховуючи і навчаючи підростаюче покоління, особливо дошкільнят. Ці властивості методу досить широко використовує дошкільна педагогіка, щодо реалізації мети та завдань освіти в закладах дошкільної освіти.

Фахівці розуміють гру: а) як одну із форм організованого освітнього процесу; б) як спосіб і прийом цілеспрямованого впливу на особистість у процесах виховання і навчання [15, с.170]. Таке бачення явища передбачає найбільш часте його використання вихователями, а також, на нашу думку, наявність системи вимог та рекомендацій щодо реалізації у практиці роботи. При цьому орієнтують працівників на колективний і творчий характер, феномену, його цінність з боку дітей дошкільного віку та захопленість, а також високу міру ініціативності й самостійності під час її перебігу. Використання цього соціально-педагогічного явища у якості методу чи вправи було обґрунтовано в історії дошкільного виховання. Зокрема наголошувалося на його впливові на можливості сенсорної сфери дітей дошкільного віку, стимулювання інтересів та захопленості процесом діяльності. Окремим аспектом у дослідників є зумовленість розвитку розумових і особистісних якостей. Крім того підкреслюється ними висока міра свідомості й контролю у малечі, емоційної й інтелектуальної напруги. Як бачимо, на цілий комплекс ознак вказували педагоги минулого, підкреслюючи величезні можливості і широкий аспект застосування для освіти дітей дошкільного віку [37, с.133-134].

На нашу думку, тривала увага до цього феномену з боку фахівців і практиків призвело до диференціації його на окремі види. Так, сучасна наука поділяє його на такі форми: творчі та дидактичні. Ці, у свою чергу також існують у вигляді розгалуженої системи. Зокрема перша група включає в себе сюжетно-рольові, режисерські, театралізованої, будівельно-конструкційні. Всі вони мають спільні та відмінні ознаки, які зумовлюють їх специфіку і цілу низку методичних рекомендації щодо їх практичного втілення. [54, с. 330-357]. Водночас, передбачається динаміка упродовж дошкільного дитинства структури то міри її сформованості. Такі характеристики також будуть впливати на потенціал особистості дітей дошкільного віку.

Гра є найефективнішим засобом вияву мовленнєвої активності дітей. Д. Ельконін висловив припущення, що гра становить своєрідну практику

оперування словом, в якій відбуваються зміни відношень між предметом, словом і дією [23]. Так, при виконанні уявлюваної ролі дитина створює образ дорослого за допомогою словесного опису конкретної ситуації, тобто ігрові дії є невід'ємними від процесу мовлення дитини. Учений описує послідовність розвитку гри між словом, предметом і дією. Цей процес відбувається у такій послідовності: копіювання дій дорослого з предметом; включення словесного предмета і дії в конкретні дії з предметами; заміна предмета і дії їх назвами; виконання ігрових дій у формі розгорнутих висловлювань; висловлювання особистої оцінки, ставлення. Практичне моделювання відносин – єдиний можливий для дітей засіб орієнтації в завданнях, мотивах та правилах, які реалізують дорослі у своїй діяльності та повсякденному спілкуванні. Для реалізації тої чи іншої гри, необхідна певна самоорганізація та наявність навичок спілкування, адже дітям потрібно домовитись про сюжет гри, розподілити між собою ролі, визначити значення ігрових предметів, розподілити предмети відповідно за ролями, при здійсненні задуму гри підпорядковуватися її правилам, контролювати свою поведінку та поведінку однолітків у грі [23].

Р. Жуковська, С.О. Ладивір, О. Тихеева підкреслюють особливий вплив ігрової діяльності дітей на розвиток їхнього мовлення [44, 45]. Так, О. Тихеева зазначала, що гра надає дитині невичерпні можливості для її мовленнєвого розвитку, але для цього її треба вдало організувати, спілкуючись як з дорослими, так і з дітьми. На заняттях з дітьми раннього віку, які ще не розмовляють або розмовляють мало, переважає мовлення дорослого. З розвитком мовлення, розширенням кола уявлень дітей, мовленнєвих навичок зміст ігор ускладнюється, кількість персонажів та нових предметів збільшується.

Активне мовлення дітей доповнює мовлення дорослого. Дослідниця надавала особливої уваги іграм з дидактично дібраними іграшками. Ігри з дітьми старшого дошкільного віку, які не вміють розмовляти, сприяють послідовному збагаченню пасивного запасу слів. Поповнення пасивного

запасу слів випереджає зростання активного, навіть тоді, коли діти оволодівають механізмом мовлення. Це відбувається завдяки мовленню, яке діти чують у процесі ігор [48]. Особливий вплив на розвиток мовлення дітей справляють сюжетно-рольові ігри, дидактичні, зокрема словесні і вербальні, а також ігри за змістом художніх творів (театралізовані, ігри-драматизації, ігри-інсценування). Так, О. Сорокіна поділяє словесні ігри на ігри-подорожі; ігри-доручення; ігри-припущення; ігри-загадки; ігри-бесіди, орієнтовані на активізацію емоційно-розумових процесів (єдності слова, дії, думки та уяви дітей) [44].

На означення *словесних ігор* у науковій літературі часто використовують термін «вербальні ігри». Акцентується, що вони спрямовані на розв'язання мовленнєвих завдань і передбачають розвиток безпосередньо зв'язного (діалогічного, монологічного) мовлення, мовленнєвих висловлювань різного типу (опису, розповіді, міркування, пояснення за змістом художніх текстів). Серед вербальних ігор виокремлюють репродуктивні і творчі. Вербальні репродуктивні ігри мають відтворювальний характер, тобто у них діти старшого дошкільного віку відображають близько до тексту зміст знайомого їм художнього твору (оповідання, казки, вірша). До таких ігор належать ігри-драматизації, ігри за змістом художніх творів, ігри-інсценування, а також ігрові мовленнєві казкові ситуації.

Творчі вербальні ігри спрямовані на самостійне створення дітьми ігрових задуму й сюжету на основі знайомих художніх творів. Це своєрідна творча інтерпретація змісту кількох знайомих дітям казок, оповідань тощо. Цей різновид вербальних ігор охоплює сюжетно-рольові, театралізовані та ін. [8].

Розвитку *словесної творчості* дітей сприяють театралізовані ігри – розігрування художнього твору в особах, з ляльковими персонажами. При цьому важливе значення має не лише оволодіння дітьми мовленнєвими (тон, наголос, сила голосу) засобами, а й вміння відтворювати за допомогою позамовленнєвих (жести, міміка, постава), інтонаційних (мелодійність

мовлення, темп, ритм, тембр, паузи між мовленнєвими відрізками, підвищення або зниження голосу) засобів виразності конкретних образів, персонажів твору.

Театралізовані ігри поєднують такі види діяльності, як літературну, образотворчу, музичну діяльність та ін. На відміну від театралізованих ігор, ігри-драматизації полягають у розігруванні художнього твору в особах із збереженням послідовності його епізодів. Сюжет гри, послідовність подій, ролі, мова героїв визначаються текстом твору, тому дітям необхідно майже дослівно його запам'ятати, показати героїв казки чи оповідання саме такими, якими вони зображені у творі [26].

Л. Артемова, Н. Водолага виділяють такі основні етапи гри-драматизації: 1) підготовка до гри: читання або оповідання художнього твору (оповідання, казки); прослуховування його у звукозаписі; бесіда з дітьми про особливості характерів, дій, вчинків персонажів твору; переказування, під час якого діти запам'ятовують послідовність подій, що відбуваються; розігрування діалогів тощо; 2) збагачення знань дітей про персонажів та події, про які йдеться у грі; підготовка атрибутів і декорацій; 3) власне гра-драматизація, в якій розвиваються творчі мовленнєві здібності дітей [1]. Організуючи гру-драматизацію, вихователь спочатку сам визначає, хто виконуватиме ту чи іншу роль, беручи до уваги те, як діти сприйняли літературний твір.

Поступово діти старшого дошкільного віку самостійно розподіляють між собою ролі. Щоб розвинути сюжет гри-драматизації, вихователь навідними запитаннями, репліками, жестами спрямовує дії дітей, інколи може брати на себе роль ведучого: розповісти від автора текст казки чи оповідання, який також підводить дітей до певних дій. Діти старшого дошкільного віку разом із вихователем можуть готувати костюми, обговорювати, кому з дітей та чи інша роль підходить найкраще.

Окрім ігор-драматизації у закладах дошкільної освіти проводять інсценування художніх творів – це свого роду переробка будь-якого твору (у

тому числі й казки) для сцени. Як зазначає Вашуленко О., інсценування відрізняється від драматизації послідовним відтворенням літературного сюжету, спеціальним заучуванням слів. В інсценівці є ведучий, що говорить слова від автора [20].

Вважаємо, що ефективним засобом *розвитку словесної творчості* дітей старшого дошкільного віку є також ігри за сюжетами художніх творів, які, на відміну від ігор-драматизації, можуть поєднувати події з різних літературних творів, довільно інтерпретувати їх зміст, передбачати введення нових героїв. Джерелом інформації для ігор дітей старшого дошкільного віку є сюжети казок, оповідань, а також життєвий й художній досвід дітей [8].

Методисти й практики рекомендують використовувати у роботі з дітьми старшого дошкільного віку й ігри-фантазії, у яких діти можуть експериментувати зі словами, утворювати рими до них, створювати власні неологізми, загадки, вірші, казки, цікаві історії, забавлянки й примовлянки. В іграх-фантазіях розвиваються такі якості творчої особистості, як здатність створювати нові, незвичні ідеї, цікавість до всього нового, пізнання нового. Саме такі ігри стимулюють розвиток мовленнєво-творчих здібностей старших дошкільників. У процесі творчої діяльності діти оволодівають мовленнєвою культурою, яка характеризується такими ознаками, як багатство мовлення (певний запас слів, розуміння та доцільність використання в мовленні певних слів та словосполучень), точність (вміння дитини використовувати ті слова й словосполучення, які найкраще передають зміст висловлювання), виразність (використання у мовленні засобів художньої виразності).

Розвиток образного мовлення буде ефективним у випадку, коли діти навчаються сприймати художнє слово та самостійно складати творчі розповіді, казки. Складання забавлянок і розповіданок – один із видів ігор-фантазій. Діти промовляють забавлянки за власною ініціативою упродовж гри, у стані емоційного піднесення, ритмічно рухаючись. Окрім того, діти можуть повторювати раніше почутий текст, але змінювати його на свій лад, тобто проявляють творчість.

Діти старшого дошкільного віку уже добре сприймають ритміку тексту, легко можуть змінювати слова. Складання загадок – це також вид ігор-фантазій, що сприяють розвитку словесної творчості дітей. Складаючи загадки, дитина може краще пізнати, усвідомити та зрозуміти явища навколишнього світу, набуває знань точного опису та точної характеристики предмета. У дітей формується точність, лаконічність висловлювань, збагачується словник.

Казки-розповіданки – найпоширеніший вид таких ігор. Вихователь пропонує дітям скласти їх за певним оповіданням або віршем за опорними словами. При такому виді діяльності можна виявити інтереси та схильності дитини. Використання невеликих римованих історій є чудовим засобом для стимулювання власних дитячих історій. Яскраві образи героїв, незвичні події стимулюють дитину до створення чогось власного. Діти старшого дошкільного віку, як правило, можуть «змішувати» персонажів з різних художніх творів, видозмінювати сюжет знайомої казки.

Зрозуміло, що означені ігри стимулюють словесну творчість дошкільників, ігрові дії супроводжуються мовленням, діти вчаться висловлюватись, обґрунтовуючи свої думку, звертатися один до одного з проханнями, пропозиціями, виражати емоції за допомогою інтонації. В іграх вони використовують всі форми усного мовлення: діалогічне, монологічне мовлення, опис, розповідь-повідомлення, пояснення, міркування. Діти старшого дошкільного віку виступають у ролі педагогів, батьків, героїв художніх творів; їм доводиться стежити за власним мовленням, оцінювати і контролювати мовлення інших гравців і персонажів; пригадувати приказки, образні вирази, загадки, вірші, зіставляти нормативні та ненормативні вислови.

У процесі ігрової діяльності у дітей старшого дошкільного віку формуються оцінно-контрольні дії за власною мовленнєвою діяльністю, вони оцінюють і контролюють мовлення інших гравців і персонажів. Вважаємо, що в організації словесних ігор дітей необхідно дотримуватися принципів

активності, творчості та партнерства. Такі ігри дають можливість педагогові не лише забезпечити мовленнєве зростання кожної дитини, а й збагатити її соціальний досвід спілкування, налагодити в дитячому колективі дружню атмосферу співпраці та взаєморозуміння, наповнити освітній процес у закладах дошкільної освіти цікавою й змістовною діяльністю.

Висновки до розділу 1

Отже ми з'ясували, що дослідники розглядають *словесну творчість* як первинну форму літературної творчості – «спеціально організований, зумовлений мотивацією процес створення дитиною твору в будь-якій формі мовленнєвого висловлювання, що відповідає певним літературним нормам».

Сучасні українські дослідники, з'ясовуючи питання гри у дошкільлі наголошують в першу чергу, на різноплановості такої діяльності та домінуючій ролі правил. Ці компоненти дозволяють говорити про самостійний, творчий, колективний характер феномену, проявам у ньому ініціативності, прийняттю рішень. Педагогічні можливості сюжетної гри розкривають перед педагогом різні напрями і способи цілеспрямованого впливу на дітей дошкільного віку. Найбільш чутливою до них є особистісна сфера особистості, яка зі свого боку зумовлює вдосконалення феномену. Гра важливий засіб формування словесної творчих дітей старшого дошкільного віку.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СЛОВЕСНОЇ ТВОРЧОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Експериментальне дослідження рівнів розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку

Дослідження проведено нами в закладі дошкільної освіти №31 «Ягідка» м. Суми в групі дітей старшого дошкільного віку «Гвоздика», в якому взяло участь 26 дітей.

У процесі констатувального експерименту ми вивчали особливості формування словесної творчості дітей старшого дошкільного віку, її взаємозв'язок з іншими видами дитячої творчості, на заняттях, в ігровій діяльності, спілкуванні з однолітками та дорослими. У процесі аналізу перспективного планування вихователів ми намагались з'ясувати, які види занять творчої спрямованості вони використовують з метою формування словесної творчості дітей, їх регулярність, як сприяють її розвитку поза заняттями; а також чи включають мовленнєво-творчі завдання в інші види дитячої творчості.

Нами було проведено опитування вихователів з метою визначення їхнього ставлення до проблеми словесної творчості дітей, усвідомлення її значущості; вивчення особливостей організації та методичного забезпечення.

Наводимо питання анкети:

- ✓ Що Ви вкладаєте в сутність поняття «словесна творчість»?
- ✓ В чому, на Вашу думку, виявляється її своєрідність словесної творчості у порівнянні з мистецькою діяльністю?
- ✓ Як Ви зберігаєте розповіді, казки, складені дітьми?
- ✓ Які творчі прояви в мовленні дітей Ви спостерігали?
- ✓ Які методи і прийоми стимулювання словесної творчості використовуєте на практиці?

- ✓ На яких видах мовленнєвих занять формуєте мовленнєво-творчі вміння дітей?

Аналіз результатів проведеного дослідження довів, що вихователі усвідомлюють значущість проблеми розвитку словесної творчості дітей, однак більшість з них розглядають її комплексно, а передусім як лінгводидактичну проблему, спрямовану на формування в дітей певних мовленнєвих умінь і навичок, не враховуючи необхідність поряд з цим інтелектуально-творчого, художньо-естетичного й особистісного аспектів.

Вихователі зазначили, що одним із найпоширеніших методів формування словесної творчості є переказ літературних творів, оскільки у процесі відтворення тексту дитина засвоює найкращі літературні форми і зразки. Тому, аналізуючи робочі плани вихователів, ми намагалися з'ясувати, які мовленнєво-творчі вміння, літературознавчі уявлення формують вихователі на комплексних, інтегрованих заняттях з розвитку мовлення. Найпоширенішими виявилися такі види переказу, як повний і за частинами. Інші види переказу (переказ командами, колективний переказ, із включенням творчих елементів, від першої особи, виконання за ролями, інсценування) використовуються вихователями рідко. Під час переказу вихователі часто не звертають увагу дітей на жанрові особливості літературних творів, художній аналіз засобів образної виразності, що негативно впливає на якість зв'язних монологічних висловлювань дітей.

Аналіз робочих планів засвідчив, що переважна більшість вихователів не приділяють значної уваги художньому аналізу літературних творів. Бесіда за змістом твору нерідко виявляється, по суті, визначенням послідовності зображених у творі подій, запитання мають констатувальний характер, недостатньо використовуються проблемні запитання, завдань творчого характеру, які спонукають дитину розмірковувати, виходити за межі зображуваного. Водночас результати бесід з вихователями переконливо довели важливість цілеспрямованого розвитку самостійності, оригінальності, проблемності мислення дітей, формування творчої активності дітей на всіх

етапах і в усіх формах освітнього процесу. Ці якості є важливими для досягнення художнього рівня виконання дітьми будь-яких видів творчої діяльності (у конструюванні, малюванні, театралізованій грі, художньо-мовленнєвій діяльності).

Вихователі вживають переважно традиційні методи і прийоми стимулювання словесної творчості дітей, деякі з них мало уваги приділяють навчанню дітей слів і висловів з переносним значенням – фразеологізмів, метафор, прислів'їв, приказок.

Спостереження за освітнім процесом закладом дошкільної освіти засвідчив, що вихователі використовують фольклор (загадки, скоромовки, закличок, лічилки) передусім з метою виховання звукової культури мовлення, а також для реалізації морального, екологічного напрямів виховання як на заняттях, так і у повсякденні. Проте педагоги часто не навчають дітей аналізувати їх, задовольняючись лише їхньою правильною відповіддю. Більшість вихователів відмітили, що їхні вихованці намагаються самостійно скласти переважно казки.

Щодо загадок, то дошкільники, за їхніми висловлюваннями, більше люблять відгадувати загадки, ніж придумувати їх. Слід зазначити, що часто вихователі не фіксують самостійно складені дітьми старшого дошкільного віку творчі розповіді, казки, не акцентують достатньо уваги на критичному ставленні дітей старшого дошкільного віку до власного мовлення.

Наступним етапом констатувального експерименту було діагностувати рівні розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку; а також визначити характер взаємозв'язку й взаємопроникнення словесної творчості з різними видами діяльності (ігрової, образотворчої, театралізованої, музичної тощо).

Так, розвитку творчих мовленнєвих здібностей дітей старшого дошкільного віку сприяють різні види ігор: дидактичні, ігри за змістом художніх творів, ігри-драматизації, сюжетно-рольові, ігри-фантазії. Саме ігри-фантазії є важливим засобом розвитку дитячої творчості. В таких іграх

дошкільник може грати зі словами, створювати незвичні слова, загадки, вірші, казки, оповідання, творчі розповіді. В такій грі дитина може експериментувати, виконувати дії, які їй до вподоби. В грі-фантазії розвиваються такі якості творчої особистості, як кмітливість, гнучкість мислення, оригінальність – здатність створювати нові, незвичні ідеї, допитливість – цікавість до всього нового, пізнання нового.

Так, *першим завданням експерименту* було визначити *рівень умінь* дітей старшого дошкільного віку пояснювати, розмірковувати, обговорювати задум майбутнього малюнка, дотримуватись його у ході малювання, складати розповіді, казкові історії, оповідання за власними малюнками. Після короткої вступної бесіди про ставлення до малювання, переваги у виборі художнього матеріалу (фарби (акварель, гуаш), кольорові олівці, пастель, аркуші різного кольору, форми і розміру), ми пропонували дітям намалювати щось за власним бажанням, але спочатку детально розповісти про свій задум: що і чим дитина малюватиме, яку назву матиме її малюнок, чому. Для нас важливо було з'ясувати, як співвідносяться засоби творення образу в малюнку і у слові, яку функцію виконує мовлення у процесі виконання цього художнього завдання. Ми також пропонували дитині розглянути її малюнки і вибрати один з них, про який вона хотіла б розповісти, скласти казкову історію чи оповідання. Якщо дитина самостійно визначала тему розповіді за малюнком, розвивала і завершувала її, ми виступали тільки в ролі слухача, не втручалися в розповідь. Дитині, яка не могла самостійно і зв'язно розповісти за малюнком, допомагали навідними запитаннями чи інтонаційно висловлювали початок фрази, щоб спонукати дитину завершити її. Декому з дітей пропонували план розповіді. Тоді у протоколі обстеження відзначалося: тема підказана; розповідь за запитаннями; відмовився від виконання завдання; самостійна розповідь.

Отже, оцінювалася самостійність розповідання, відповідність темі, композиційна цілісність, багатство мовлення, граматична правильність, образність, оригінальність сюжету.

Проілюструємо прикладами: «Казка про котика» «Я намалювала казкову картину. Котик одного разу грав із мишкою, він бігав за нею, а мишка хотіла добігти до високої трави. Мишка біжить, біжить, бачить один грибок, він маленький. Бачить другий грибок, а на ньому сидить величезний метелик. Мишка стрибнула, а котик побачив її і побіг доганяти. Миша перелякалася, заховалася у траву, котик пробіг далі. Тоді миша з усіх ніг побігла до грибка, заховалася там, а метелик прикрив її своїми крильцями. Котик пошукав, пошукав мишку, не знайшов і пішов собі додому».

У розповіді за малюнками діти включали реальні діалоги, наприклад: «Я їй кажу: Матусю, дивися, цей листок схожий на руку якогось велетня (лист каштана). А мама відповідає: Ні, він схожий на корону», і приставила лист собі на голову. (На малюнку – осінній парк). Ми також помітили, що діти домальовували словами те, чого не було на малюнку, тобто поєднували словесний малюнок із наявним.

Ми також намагалися вказати на взаємозв'язок словесної творчості з музичною діяльністю дітей; виявити вміння дітей вербалізувати сприйнятий музичний образ, самостійно складати опис за уявною музичною картинкою, знаходити відповідні мовні засоби для передачі образу. Для цієї групи завдань ми використовували магнітофонний запис різних за емоційним характером музичних п'єс: веселої, бадьорої та сумної, повільної, а також маленькі музичні фрагменти-імпровізації музичного керівника на тему: «Бджілка», «Ведмідь», «Зайчик», «Лисичка».

Перед слуханням ми проводили із дитиною таку бесіду: «Ти вже багато бачив різноманітних картинок, малюнків. Сьогодні я покажу тобі декілька музичних картинок, які, щоб побачити, слід уважно слухати і уявляти собі. Послухай уважно, про кого розповідає ця музична картинка? Як ти зрозумів, що це ведмідь? Це величезний, дорослий ведмідь чи ведмежатко? Він поспішає чи іде повільно? Як ти про це здогадався? Зараз ще раз прозвучить ця музика, а ти покажи, як він рухається».

Аналогічно ми пропонували прослухати інші фрагменти.

Наступне завдання «Картинка» передбачало виявлення умінь дітей передавати у мовленні свій настрій, уявлення, враження, образи, нав'язні музичним твором, складати розповідь-міркування. Ми пропонували дитині уважно прослухати п'єсу Д. Кабалевського «Клоуни», уявити, про що в ній йдеться, потім якнайкраще намалювати або розповісти про це історію. Після первинного слухання діти за бажанням відтворювали своє уявлення в музично-ритмічних рухах: «Послухай цю п'єсу ще раз. Якщо хочеш, можеш потанцювати або показати рухами, про кого розповідає музика». Слід зазначити, що музичні твори, які добирались нами, були знайомі дітям. Ми сподівалися, що можливість відобразити музику за допомогою рухів допоможе кожній дитині більш повно і виразно відтворити свої уявлення у слові. Зверталася увага на адекватність відчуття, розуміння образу, здатність його передати словами. Нас цікавило використання дітьми засобів виразності, які вербальні та образотворчі засоби вираження вживали вони для висловлювання своїх вражень.

Ми також пропонували дітям уважно прослухати п'єсу П. Чайковського «Хвороба ляльки», вибрати з чотирьох картинок саме ту, яка відповідає змісту музичного твору. Були дібрані такі картинки:

- ✓ Лялька в ліжку, дівчинка дає їй мікстуру.
- ✓ Іграшковий ведмедик і лялька танцюють. Зайчик грає на барабані.
- ✓ Мати сварить за щось хлопчика, він стоїть зажурений.
- ✓ Вечір. Бабуся в'яже у кріслі, котик спить біля її ніг.

Вибір картинки дитина повинна була пояснити, розповісти, що вона уявила собі, коли слухала музику. Ми очікували в цій ситуації висловлювання-пояснення, в якому важливо було прослідкувати, як музичний образ дитина переносить на вербальний рівень, чи образне її мовлення.

Метою наступної серії завдань було вивчення здатності дітей переносити елементарні літературознавчі уявлення про жанри, їх особливості, композиційну структуру, засоби мовної образності тощо у власну мовленнєву творчість. Ми запропонували дітям скласти казку за опорними словами. Після

короткої бесіди про улюблені казки, казкових героїв ми виклали на стіл перед дитиною предметні картинки і пропонували визначити їх послідовність: «Розклади картинки у такій послідовності, як вважаєш за потрібне, а потім склади казку з цими словами». Нам важливо було з'ясувати, як дитина зрозуміла завдання придумати казку за опорними словами, виявити наявність етапів творчого процесу: виникнення задуму – розгортання сюжету (реалізація задуму) – співвіднесення результату із задумом.

У процесі аналізу творів ми звертали увагу на відповідність змісту темі розповіді, на те, за допомогою яких засобів дитина об'єднувала опорні слова в єдиний сюжет: способом простого з'єднання (спочатку про одне, потім про друге) чи загальним сюжетним поєднанням. В кінці ми пропонували дати назву своїй розповіді. Проте, тільки у розповідях декількох дітей простежувалися особливості передусім казкового жанру, зустрічалися казкові вислови, образні слова; чітка сюжетна лінія; для розповіді була характерна композиційна цілісність, різноманітні зв'язки між реченнями, багатий словниковий запас; зустрічалися оригінальні сюжети. Діти вводили опорні слова у знайомі казки («Червона шапочка», «Колобок», мультфільм «Ну, постривай», «Вінні Пух» тощо), в мовленні дітей зустрічалися постійні означення, епітети.

Наступним завданням було складання казки за планом.

Ми пропонували дитині скласти історію про дівчинку, яка заблукала в лісі, але за допомогою друзів повернулася додому.

План розповіді: «Спочатку розкажи, як вона потрапила до лісу, що там сталося, хто допоміг дівчинці дістатися додому. Ти розкажеш, я запишу твою розповідь і ми зробимо книжечку». При аналізі творів враховували, чи відповідало оповідання запропонованому плану, наявність усіх структурних частин. Дитина розвинула власний сюжет з окремими деталями, образами, уточненнями чи тільки повторила готову сюжетну лінію; які засоби образної виразності вона використовувала.

Аналіз дитячих розповідей засвідчив, що для них характерним було чітке слідування сюжетній лінії, яка мала індивідуальні риси в кожному окремому випадку. Імена дівчинки були запозичені із знайомих казок, у сюжет діти включали казкові елементи, але вже з творчою їх переробкою, вживали багато казкової лексики: «хатинка», «казковий палац», «подруги-голубоньки», «кликати, аукати», «зажурилася», включали характерні для народних казок голосіння, тужіння.

Проілюструємо це прикладом: «Пішла одного разу дівчинка Настуся з подругами в ліс. Подруги пішли прямо, а Настя повернула, пішла далеко і заблукала. Йшла вона довго і раптом побачила хатку. А в хатинці нікого не було. Вона зайшла в хатку, там стояло ліжко, а на нім написано було «Лисиця»... Дівчинка стала чекати лисичку, їй було цікаво дізнатися, яка була лисиця – добра чи зла. Лисиця зайшла в хатку, вона співала пісеньку, і Настуся зрозуміла, що лисичка була доброю. Вона попросила лисицю відвести її додому, і лисичка погодилася, і довела її до самого дому».

Слід зазначити, що у створених дітьми розповідях відчувався вплив фольклорних творів: звірі добрі, допомагають у біді, за добрі справи обов'язкова подяка, в текст вводилися казкові діалоги тощо. Проілюструємо це прикладом: «Була собі дівчинка Марічка зі своєю матусею. Одного разу попросила матуся її піти в ліс по гриби, але попросила, щоб вона далеко не заходила. Марічка збирала гриби і почула раптом якийсь шум, але вона не зрозуміла, що це. А це був величезний орел. Він ухопив її своїми лапами і відніс до свого гнізда. Коли орел полетів за їжею, дівчинка втекла від нього і побігла додому. Вона забігла в очерет. Коли орел повернувся, дівчинки вже не було, і він полетів її доганяти. Стало вже темно. Марічка побачила величезний камінь, там було написано: «Ліворуч підеш – нічого не знайдеш, праворуч підеш – в яму впадеш, а прямо підеш – хатинку знайдеш». Марічка вже вміла читати, пішла вона прямо. Побачила хатинку і вигукнула: Ой, хто, хто в хатинці живе? Із хатинки вийшов коваль. Марічка попросила коваля відвести

її додому, і він погодився. Коли Марічка прийшла додому, вона розповіла, що з нею трапилося».

Як бачимо, сюжет складеної історії досить оригінальний, в ньому відчувається вплив відомих народних казок. Виконання дітьми цього завдання переконало нас у тому, що складання розповіді за планом вихователя є ефективним засобом засвоєння структури розповіді, але її слід використовувати тоді, коли діти вже мають певний рівень знань; план, запропонований педагогом, дещо гальмує ініціативу дитини, спрощує творче завдання, що не сприяє розвитку словесної творчості дітей.

У процесі *констатувального експерименту* ми вивчали особливості формування словесної творчості дітей старшого дошкільного віку, її взаємозв'язок з іншими видами дитячої творчості, на заняттях, в ігровій діяльності, спілкуванні з однолітками та дорослими. Так, за результатами виконання експериментальних завдань нами діагностовано *рівні розвитку словесної творчості* дітей старшого дошкільного віку.

Високий рівень характеризується багатством лексики дітей, його граматичною правильністю; мовлення старших дошкільників образне, виразне та послідовне. Діти вміють відрізнити літературні і фольклорні жанри, визначати їх особливості. Виокремлюють засоби образної виразності з тексту (метафора, порівняння, багатозначні слова, епітети). Розповіді й казки, складені старшими дошкільниками, характеризуються оригінальністю сюжету, визначаються завершеністю, чіткою структурою, динамізмом, включають діалоги, яскраві образи. Самостійність творчого процесу дітей свідчить про високий розвиток уяви, спостерігається стійкий інтерес до словесної творчості (25 % дітей).

Середній рівень характеризується тим, що дитина не завжди успішно виконує мовленнєві завдання, мало вживає поширені, складні речення, вставні конструкції, використовує лише певні мовні засоби. Припускається незначних помилок у виокремленні засобів образної виразності (метафор, порівнянь, епітетів). Відтворює раніше набутий досвід, діє за допомогою відомих їй

способів, але намагається проявляти творчість, самостійність. Діти старшого дошкільного віку з цікавістю приєднуються до колективного творчого процесу. Словесна творчість має тривалий характер, дитина прагне залучити до творчої діяльності дорослого (45 % дітей).

Низький рівень розвитку словесної творчості притаманний дітям старшого дошкільного віку, які не вміють самостійно висловлюватися, добирати потрібні мовні засоби. Вони відчувають значні труднощі у побудові зв'язних, чітко структурованих розповідей. Не сприймають літературний твір у єдності його змісту та форми, не помічають його жанрових та композиційних особливостей. Творчий процес не характеризується самостійністю й не відзначається оригінальністю сюжету. Діти старшого дошкільного віку не проявляють особливого зацікавлення до словесної творчості (30 % дітей).

2.2. Методичні рекомендації щодо розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності

Словесна творчість – вищий щабель мовленнєво-творчої діяльності визначається багатьма вченими як один із видів художньої творчості, що виникає під впливом творів мистецтва, а також вражень від навколишнього життя і характеризується самодостатністю, знаходить втілення у створенні дітьми різних типів усних зв'язних висловлювань.

Словесна творчість – це діяльність дітей старшого дошкільного віку, яка виникає під впливом творів мистецтва та вражень від навколишнього життя, та яка виражається в створенні усних творів – оповідань, казок, віршів тощо. Вживання термінів «словесна творчість» або «мовленнєво-творча діяльність» є характерним для дошкільної лінгводидактики, де за допомогою цього терміну визначають опосередкований мовою, оформлений у різних типах висловлювання процес оперування, комбінування уявленнями. Процес словесної творчості посилюється для більшості людей, які володіють певним лексичним запасом, а також мають життєвий, зокрема художній досвід і бажання, потребу сказати своє слово.

Якщо термін «словотворчість» визначає суть процесу, пов'язаного з оволодінням семантичною стороною мови, процесу творчого орієнтування в мовній дійсності, в якій найбільш активними є діти старшого дошкільного віку (А.Г. Арушанова, О.М. Гвоздев, Л.О. Калмикова, К.Л. Крутій, О.О. Барташніков, Г.І. Николайчук, К.І. Чуковський), то мовленнєво-творча діяльність відбувається на рівні зв'язного висловлювання та є наступним після словотворчості етапом, на якому дитина здобуває знання про мову і мовлення активно творчо ставиться до процесу опанування мови [36].

Спроби класифікувати дитячі твори неодноразово робили психологи і лінгводидакти М.С. Вашуленко, В.У. Кузьменко? Г.М. Леушина, Г.О. Люблінська, Т. Рібо; Л.В. Ворошніна, Е.П. Короткова, Г.Т. Орланова, Дж. Родаррі, Л.С. Виготський, О.С. Ушакова та ін [41].

За способом організації розрізняють колективну, групову та індивідуальну мовленнєво-творчу діяльність (словесну творчість). Кожен з видів передбачає використання специфічних методів та прийомів керівництва та супроводу словесної творчості, що зумовлено певним рівнем розвитку мовленнєвих умінь, літературознавчої обізнаності та творчої уяви.

На підставі поєднання словесної творчості з різними видами художньої діяльності до складу яких вона входить, виділяють образотворчо-мовленнєву, театральну-мовленнєву і музично-мовленнєву діяльності. Кожному з видів притаманні певні форми перебігу та типи зв'язних висловлювань. Залежно від умов, за яких відбувається розвиток словесної творчості, вона може виступати в різних формах: ініціативна словесна творчість; спілкування (самопрезентація, фантазування); складання віршів, казок; мовні ігри (дражнилки, лічилки, заклички, загадки); сюжетно-рольова гра (сюжетоскладання, діалоги); образотворча діяльність (акомпанемент, коментування дії); пізнавальна діяльність (міркування, пояснення).

Спеціально організована словесна творчість: вислів-міркування; створення індивідуальних і колективних казок, оповідань; римовки; колективні етюди; вислів-пропозиція (задум); загадки, лічилки, заклички.

Ініціативна словесна творчість посідає більше місце в житті дитини, ніж спеціально організована. Це не випадково, адже цей вид творчості є природним для дитини, важливим засобом самовираження, самореалізації, який знаходить прояв у різних видах дитячої діяльності: в сюжетно-рольовій грі через сюжетоскладання, казкові, ігрові діалоги, сценарії; в пізнавальній діяльності, через вислови-міркування, вислови-пояснення, вислови-запитання, головна мета яких упорядкувати, систематизувати власні уявлення про довкілля, пояснити самому собі невідповідності, незрозумілості, проблеми, з якими постійно стикається дитина; в образотворчій, музичній, конструктивній, театральній діяльності; через супровід дій, їх коментар; у спілкуванні з однолітками і дорослими; через самопрезентацію та фантазування; і, нарешті, в художньо-мовленнєвій діяльності; через складання за власною ініціативою казок, оповідань, віршів, а також мовні ігри (дражнилки, лічилки, скоромовки, загадки, заклички тощо). Ініціативна словесна творчість базується на досягненнях, знаннях дитини, які вона здобула у процесі навчання.

Індивідуальна спонтанна творчість – це майже завжди моно-гра, незалежно від змісту і характеру діяльності, за виключенням словесної творчості, коли вона викликана естетичним мотивом (С.Л. Рубінштейн). Дитина може обирати різні засоби реалізації свого задуму (дії з іграшками, малювання, ліплення, конструювання, танець з підспівуванням), нею рухає ігровий мотив, в результаті якого породжується ігровий або художній сюжет, що відбивається пізніше в певних діях (режисерській грі з іграшками, малюванні, створенні книжки-розкладанки тощо). Така індивідуальна творчість має безперечну цінність для розвитку творчої уяви, образного та логічного мислення, емоційно-чуттєвої сфери дошкільника. Величезною мірою саме від багатства, оригінальності, змістовності словесної творчості залежить рівень ігрової, художньої діяльності дитини.

Словесна творчість є природною для дітей старшого дошкільного віку, адже дає можливість самовиразитися, самореалізуватися. Вона відбувається в

організованих формах або просто за ініціативи дітей, поза спеціальними заняттями. Серед найважливіших її рис дослідники (А. Богуш, Н. Гавриш, Захарченко В., Г. Кудіна) виокремлюють такі структурні компоненти, як сприйняття, виконання, творчість, специфічні способи втілення художнього образу в мистецтві слова, реалізацію естетичної функції мовлення [30], [23], [12].

Як уже зазначалось, словесна творчість дітей старшого дошкільного віку тлумачиться нами як діяльність, що виникає під впливом творів мистецтва та вражень від навколишнього життя і виявляється в створенні оповідань, казкових історій, віршів, загадок тощо. Вважаємо, що формуванню словесної творчості дітей старшого дошкільного віку сприяє така форма використання літературних творів, як мовленнєво-творчі літературні ігри. На перших етапах вихователь вчить дітей класифікувати літературні твори на реальні та фантастичні, розрізняти літературні жанри, щоб визначитись, що їм більше до вподоби: вірш чи оповідання, казка чи гумореска, або ж загадка, колісанка, примовлянка тощо. Для цього у роботі з дітьми ми використовували квіточку-леліточку. Спочатку діти лише добирають пелюсточку відповідно до жанру твору, а далі садять на пелюсточки краплинки зі своїми іменами. А краплинка – це й уривок оповідання чи казки, і вірш, і загадка, які мають розказати діти. Виграє той, хто може навести багато прикладів та прикрасити пелюстки краплинками зі своїми іменами.

Ми виділили наступні *педагогічні умови*:

- ✓ мотивація словесно-творчої й ігрової діяльності дітей;
- ✓ пробудження й підтримка зацікавленості, інтересу дітей до словесних ігор;
- ✓ оволодіння дошкільниками засобами художньої виразності й навичками їх використання в ігровій діяльності (порівняння, метафори, епітети);
- ✓ інтеграція пізнавальної, словесно-творчої й ігрової діяльності дітей.

Важливою умовою формування у дітей старшого дошкільного віку словесної творчості є взаємозв'язок мовленнєвої діяльності з іншими видами художньої творчості. Це: словесна творчість та образотворча діяльність (діти

складають розповіді за власними малюнками); мовленнєво-творча та музична діяльність (діти добирають музичний твір до казки, асоціюють музику із сюжетом); літературно-мовленнєва творчість (діти складають казки, вірші) [20].

Результатом такої діяльності є казки, римівки, вірші, оповідання, складені дітьми та оформлені разом з вихователями, батьками у дитячі книжечки, наочні посібники.

Нами *експериментально доведено*, що діти старшого дошкільного віку можуть самостійно створювати невеликі поетичні й прозові твори, у них помітний досить високий рівень розвитку творчої уяви, їхньої фантазії й мислення. Перші кроки словесної творчості дошкільники роблять вже на четвертому році життя. Саме в молодшій групі вони вчать називати римовані пари за картинками. Піроженко Т.О [55] розроблено методичні рекомендації щодо навчання дітей римувань. Так, на думку дослідниці, важливо створити ігрові ситуації, які б зацікавили, мотивували малюків до такого виду діяльності. В яскраву коробку слід скласти 10-20 пар картинок, назви яких римуються між собою, та запропонувати дітям допомогти картинкам, що плачуть. А плачуть вони тому, що хочуть іти на прогулянку, але не вміють шикуватись парами. Вихователь бере з коробки по дві картинки і викладає їх парами, промовляючи: «Шишка буде йти в парі з мишкою: шишка – мишка». Діти із задоволенням повторюють кожну пару, прислухаючись, як вона звучить, та вчать їх шикуватись парами так, як вміють самі. Потім наполегливо добирають картинку, що загубила свою пару, коли подув вітерець.

Доцільно не лише виготовити дидактичну гру «Римовані пари», а й за допомогою батьків скласти «Картотеку римованих пар». У старшій групі діти самостійно знаходять римовані пари і можуть самостійно утворювати чотири римовані рядки за об'єктами, зображеними на картинці. Наприклад, на тему «Гриби у траві». Вихователь пропонує дітям старшого дошкільного віку розглянути малюнок та назвати всі предмети, зображені на ньому. Діти

називають: дерево, листочки, гриби, травичка, сонечко, гілки. Діти добирають слова-пари до названих слів: Листочок – грибочок; травичка – водичка; гілка – білка. Пару слів, яка дітям сподобалась найбільше, вихователь пропонує покатати на потязі.

Проводиться дидактична гра «Потяг». Далі діти складають речення з кожним словом пари, дотримуючись правила, що кожне слово із пари має бути наприкінці речення, адже воно їде в останньому вагоні. Варіанти речень, складених дітьми зі словом «грибочок»: У траві росте грибочок; У траві заховався маленький грибочок; Після дощу виріс грибочок.

Варіанти речень, складених дітьми зі словом «листочок»: на дереві росте листочок; вітер зірвав жовтий листочок; на землі лежить листочок. Вихователь вибирає речення, які дітям сподобались найбільше, і записує їх у відповідні потяги. (Слід звернути увагу, що кількість слів у реченні повинна відповідати кількості вагонів). Вихователь читає з дітьми два речення разом. Згідно з алгоритмом, добираються означення до першого та другого слова-пари. Вислуховуються всі відповіді дітей, знову обираються найбільш влучні слова, з ними складаються речення, дотримуючись правила, що означення-пари їдуть в останньому вагонах 3-го та 4-го потягів.

Щоб націлити дітей на певний висновок про причину відображеного в сюжеті малюнка, необхідно поставити перед дітьми запитання проблемного характеру: Куди впав листочок? Це добре чи погано, що він накрив грибочок? Як ви думаєте, грибочок хоче, щоб його зірвали? Чи подобається грибочку жовтий листочок? Отже, вірш може закінчитись словами: Ось тому грибочок Заховався під листочок.

С. Хитра пропонує такий алгоритм складання римівок за малюнками в старшій групі:

- ✓ Розглянути малюнок, назвати всі предмети, зображені на ньому. Підібрати слова-пари до названих слів.

- ✓ Скласти речення з першим словом пари, щоб це слово було в кінці речення.
Скласти речення з другим словом пари, щоб це слово було в кінці речення.
Прочитати разом два речення.
- ✓ Дібрати означення до першого слова-пари. Дібрати означення до другого слова-пари.
- ✓ Скласти речення з означенням першого слова, щоб воно було останнім.
Скласти речення з означенням другого слова, щоб воно було останнім.
Прочитати чотири речення разом.
- ✓ Зробити висновок про причину відображеного в першому сюжеті [49].

Діти старшого дошкільного віку вже вчать оцінювати особистий творчий доробок на рівні «добре – погано». Саме тому вихователі влаштовують літературні вікторини, розваги, інтелектуальні ігри клубу знавців «Що? Де? Коли?». В інтелектуальних іграх постійно діючого клубу діти не лише демонструють рівень своїх знань, умінь, навичок, а й вміння діяти, виконувати певне завдання за короткий час (Додаток Б).

Слід зазначити, що на літературних вікторинах діти залюбки драматизують власні твори. Результати дитячої творчості ми записували до альбому-книги «Літературна скарбничка». *Наприклад*, метафоричні загадки, складені дітьми: Веселий голосистий будильник проспівав у курнику (Півень). Колючий зелений їжачок впав з дерева і розбився (Каштан). Крім того, словесна творчість може доповнюватись малюванням на певну тему. В старших групах діти складають розповіді за власними сюжетними малюнками.

Проілюструємо це фрагментом заняття:

Програмовий зміст: закріпити знання дітей розпізнавати жанри творів на слух за допомогою різних видів театрів; продовжувати вчити дітей складати оповідання за зразками вихователя, використовуючи свої малюнки; збагатити словник прикметниками; розвивати мовлення дітей, пам'ять, увагу, мислення; виховувати взаємодопомогу.

Матеріал: театр ложок «Коза-дереза», пальчиковий театр «Котик і Півник», ляльковий театр «Снігуронька», м'яч, дитячі малюнки.

Попередня робота: малювання на тему «Лісова красуня», «На лісовій галявині», «Ой, у лісі, лісі темному»; робота з дітьми в театралізованій діяльності, спостереження в природі, читання казок, оповідань, віршів.

Хід заняття

Діти, ви любите ходити до театру? Сьогодні ми з вами можемо туди потрапити. Що потрібно мати, щоб зайти в театр? (Квитки). Але, на жаль, їх у нас немає. Тому, щоб кожен із вас міг знайти місце у театрі, вам потрібно назвати вашу улюблену казку. (Діти за чергою називають казку і займають своє місце). Ось ми і в театрі. Сідайте зручно, дивіться уважно, що вам приготували актори, щоб ви могли відповісти, що ви побачили, дати назву. Отже, дивимось та слухаємо.

1. Дід. Кізенько моя мила, кізенько моя люба! Чи ти їла? Чи ти пила? Коза. Ні, дідусю, я не їла і не пила: бігла через місточок, вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку, – тільки пила, тільки їла. – Що ми з вами побачили? (Казку «Коза-дереза»)

Я – Снігуронька маленька, Народилася в сніжку, Вишивала мені ненька Зірочку на кожушку. – Що ми зараз слухали? (Вірш «Снігуронька») – Дивимося даліше.

Лисичка. Півнику-братику, відчини! Півнику-братику, відчини! Як не відчиниш, віконце видеру, Борщик виїм і тебе візьму! Півник. Ток-ток, не велів Коток! Ток-ток, не велів Коток! А зараз що розіграли юні артисти? (Казку «Котик і Півник»). Молодці, все вірно! Нумо гляньмо, що відбувається на сцені лялькової естради?

Яринка. Дідусю, і чого це я рано ніяк не прокинуся? Дідусь. Це подушка в тебе ледача. Що ми з вами побачили? (Оповідання). Як воно називається? («Ледача подушка») – А хто пише оповідання? (Письменники). Сьогодні ми з вами також спробуємо себе у ролі юних письменників – будемо складати оповідання за власними малюнками. А зараз ми пограємо у гру. Зробіть коло, я буду називати слова, кидати м'яч, а ви повинні назвати ознаки предмета, тобто яким він може бути. Але дотримуйтеся правил!

Не повторювати названі слова.

Добирати слова, що відповідають на питання яка? який? яке? У випадку порушення правил дитина присідає.

Ялинка (яка?) – зелена, колюча, пухнаста, срібляста, висока, низенька, маленька, чепурна, святкова, зимова...

Зима (яка?) – біла, холодна, морозна, вітряна, сурова, сніжна, гарна, срібляста... – Ну що ж, юні письменники, переходимо до наступного етапу. Згадайте, якими словами може починатись оповідання? (Одного разу, було це...). Ще оповідання має назву. За назвою можна дізнатися, про кого або про що говориться в оповіданні. Зверху перед назвою оповідання або на обкладинці книжки пишеться прізвище автора. (Діти розглядають книжку).

Давайте подивимося на наші малюнки і пригадаємо, що ми малювали? (Хто за ялинкою живе?) Я теж намалювала малюнок і склала маленьке оповідання за ним, яке назвала «Зимова красуня». Жила собі в лісі ялинка. Вона була пухнастою, колючою та зеленою. Одного разу у вітряну погоду до ялинки прибігло маленьке зайченя Вуханчик. Воно хотіло захватись від сильного вітру і йому в цьому допомогла лісова красуня. А незабаром Вуханчик покликав до ялинки своїх лісових друзів – білченя Гостровушко та лисеня Пухнастика. І жили вони весело біля ялинки, поки не настало весняне тепло. Вам сподобалось моє оповідання? А зараз ви ще раз розгляньте свої малюнки, заплющіть оченята і подумайте, як ви назвете своє оповідання. Який головний герой у вас на малюнку? який він? що з ним сталося? (Вихователь запитує 1 – 2 дитини.)

Фізкультхвилинка

Висока ялинка, (піднятись на носочках вгору) Пухнаста ялинка, (руки в сторони) Зайчик руки в боки склав і швиденько пострибав. Головою похитав, Вушками він помахав. Посміхнувся, руки в боки, Руки вгору, вдих глибокий. Підстрибнули, всі присіли і тихесенько всі сіли (Повторити 2 рази.) Запитати ще 3 – 4 дитини.

Підсумок заняття. Молодці, ви зуміли скласти гарні оповідання, а найкращі з них ми вмістимо в нашу книжку, напишемо назву оповідань та їх авторів. Скажіть, будь ласка, а чиє оповідання вам сподобалось найбільше? Чим саме? А чи сподобалась вам театральна студія? Кого б ви хотіли зіграти?

Відмінний стимул для розвитку мовленнєво-творчих здібностей – це творчі розповіді за мотивами знайомих казок та оповідань. Щоб дітям було легше створювати нову казку, вихователь може використовувати малюнки, зміст яких залежить від того, яке завдання поставлене перед дітьми. Пізніше замість малюнків доцільно вчити дітей користуватись методом символічної синектики, зображуючи героїв твору певними символами або буквамисимволами. Вихователь може використовувати в роботі з дітьми різні прийоми фантазування, за допомогою яких діти складають нові твори.

На основі методу фантастичного бінома дітям старшого дошкільного віку була складена казочка «Колобуся», методом «Що було потім» – «Рукавичка» (Додаток В): ...Повернувся дід із собачкою знов до лісу. Побачила собачка рукавичку. Підбігла ближче... А рукавичка лежить і ворухиться! Злякалась собачка, втекла геть. А дід тихенько підійшов до рукавички, побачив, що там багато звірят. Зняв ще одну рукавичку.... Так звірята цілу зиму і грілися.

Методом «Навпаки» складена казка «Колосок»: Жили-були Півник і двоє Мишенят. Мишенята були працьовиті, їх звали Тут і Там. А півника звали Круть-Верть, бо він з ранку до ночі крутився-вертівся...

Всі казки, оповідання діти можуть інсценувати на ранках чи в самостійній художній діяльності. Якщо в молодших групах діти із задоволенням переглядають настільні театри, лялькові вистави, супроводжуючи ігрові висловлювання відповідними рухами, то в середній групі у них вже розвивається інтерес до ігор-драматизацій, інсценівок, бажання виконувати окремі ролі. У старших групах діти за власним бажанням розігрують інсценівки за змістом знайомих творів, вчать основних способів

водіння ляльок тіньового театру, театру ляльок із рухливими ніжками, театру п'яти пальців, театру бі-ба-бо.

Театралізована діяльність є відмінним засобом мовленнєвого розвитку дітей. Ще корифеї дошкільної педагогіки (С. Русова, К. Ушинський та ін.) вбачали в ній ефективний засіб розвитку мовлення дітей, їхніх творчих здібностей. Вони особливо виділяли такий вид драматизацій, як гра-забавка, в яких дошкільники часто використовують для своїх забав зміст та словесні вирази тих оповідань, що їм добре знайомі. Тому вихователь і працює над розвитком словесної творчості через складання та інсценізацію художніх творів. Слід зазначити, що бесіди з дошкільниками про минулі ігри також спонукають їх обмірковувати ігрові вчинки, оцінювати, порівнювати з художнім образом, поглиблювали розуміння властивих героєві рис.

Інколи перед початком гри доцільно пропонувати дітям орієнтовно спланувати свої дії в певних ролях, а в ході її (в разі потреби) нагадувати про характер відповідного літературного героя. Але дуже важливо не зруйнувати прямим втручанням створюваний дитиною образ. Звертаючись до неї як до дійової особи, слід непомітно спрямовувати її ігрові дії і вчинки. Коли гравці надто захоплюються власне відтворенням сюжету твору, щоб активізувати їхню увагу і творчість, слід заохочувати дітей придумувати й інші ігри на таку ж тему. Цей прийом збагачує гру новими ролями, епізодами. Результативними є й бесіди про героя при повторному читанні оповідання чи казки або розгляданні картини вже після проведення гри, у якій відбилися деякі враження про твір. Діти немовби почуваюся на місці персонажів, глибше переймаються їхніми почуттями, чіткіше уявляють дії і прагнення. Як наслідок, діти вільніше можуть виходити за межі конкретного твору, легше придумують початок і кінець історії, яка реалізується у грі. Одночасне сприймання тексту й ілюстрацій до нього також істотно впливає на характер і зміст ігрових образів.

Показуючи дітям ілюстрації, ми аналізували зовнішній вигляд персонажів, усі ті ознаки, через які передаються їхній настрій і почуття;

встановлювали зв'язок між змістом малюнка і певним уривком з твору, пропонували передати словами зображену ситуацію, якщо її зміст не розкритий у тексті. Це сприяло більш образ збільшує гаму почуттів і переживань, підвищує емоційну насиченість дій, зацікавленість, творчу активність, збагачує арсенал образної виразності. А загалом усе це сприяє всебічному розвитку дошкільників, формуванню мовленнєво-творчих здібностей, вихованню моральних якостей.

Поділяємо думку Н. Гавриш, що для реалізації завдань словесної творчості дітей надзвичайно важливо побудувати таке розвивальне середовище, яке б сприяло розвитку пізнавальних і творчих здібностей дошкільників, забезпечувало підтримку й стимулювання їх пізнавальної активності, створювало умови для емоційного проживання різних ситуацій, для усвідомлення сприйнятої інформації [22].

Органічною і життєво необхідною умовою такого середовища є особистісно орієнтована модель взаємодії вихователів і дітей. В основу її покладено такі принципи

Принцип діалогічного навчання. Своє вираження він знаходить у тому, що зміст навчання (знання, конкретні навички і вміння, що засвоюють діти на заняттях та поза ними) не дається тільки в готовому вигляді. В діалогічному навчанні дитина перебуває в такому ж активному пошуковому стані, як і дорослий, який прагне допомогти дитині оволодіти не стільки знаннями, скільки способами самостійного отримання цих знань. Принцип діалогічного навчання передбачає інтерактивні стосунки в пошуку істини між дорослими і дітьми.

Принцип партнерства. Основне завдання сучасного вихователя – не навчати, але допомагати дітям навчатися самостійно і активно. Якщо діти бачать, що дорослий щиро зацікавлений завданням, а не просто формально його виконує, вони теж заряджаються енергією пошуку, активніше і продуктивніше беруть участь у різних видах діяльності, творять.

Принцип радісного навчання. Дехто з педагогів неправильно підходить до визначення сутності цього принципу як до вимоги надати пізнавальній діяльності розважального, веселого характеру. Реалізація його вбачається не лише в підтримці позитивної емоційної атмосфери у групі, але передусім у тому, щоб допомогти дітям відчувати радість пізнання, творення, пережити почуття задоволення від вдалого самостійного розв'язання складних мовленнєвих та розумових завдань. Вихователь повинен так організувати діяльність дітей, ураховуючи її індивідуальних можливості, інтереси й потреби, щоб ця діяльність приносила їм задоволення.

Реалізація *принципу активного включення кожного в освітній процес* орієнтована на активність, ініціативність і самостійність кожної дитини. Такі методи розвитку мовлення, як колективне складання казки, розповіді з колективного досвіду, командний спосіб переказування літературних творів зорієнтовані на активну участь кожного [29].

Вагомим чинником забезпечення ефективності словесної творчості дошкільників є спеціально організована мовленнєва робота, спрямована на поступовий перехід дитини від репродуктивних до мовленнєво-творчих дій. У процесі занять із розвитку мовлення і з ознайомлення дітей із творами художньої літератури і фольклору відбувається формування найпростіших літературознавчих уявлень. Через елементарний художній аналіз літературних творів у дітей розвивається вміння розрізняти жанри, виділяти їх композиційні та мовні особливості, розуміти значення образних слів і висловлювань, доцільність їх використання в тексті.

Упродовж комплексних, інтегрованих занять з розвитку мовлення дітей вчать будувати різні типи зв'язного висловлювання і переносити у власне мовлення набутий художній й мовленнєвий досвід. Закономірним є шлях від репродуктивних мовленнєвих дій до самостійного продукування власного висловлювання. Цьому сприяє така організація мовленнєвої роботи, що дозволяє формувати в дітей елементарні вміння щодо аналізу мовних явищ, усвідомлення лексичних, граматичних мовних одиниць. Крім того необхідним

є забезпечення активної мовленнєвої практики, використання у процесі мовленнєвого навчання проблемних методів і прийомів [17], [33], [37].

Висновки до розділу 2

У процесі констатувального експерименту ми вивчали особливості формування словесної творчості дітей старшого дошкільного віку, її взаємозв'язок з іншими видами дитячої творчості, на заняттях, в ігровій діяльності, спілкуванні з однолітками та дорослими. Так, за результатами виконання експериментальних завдань нами діагностовано *рівні розвитку словесної творчості* дітей старшого дошкільного віку.

На нашу думку, ефективність формування словесної творчості старших дошкільників в ігровій діяльності забезпечується реалізацією таких педагогічних умов, як мотивація словесно-творчої й ігрової діяльності дітей; пробудження й підтримка зацікавленості, інтересу дітей до словесних ігор; оволодіння дошкільниками засобами художньої виразності й навичками їх використання в ігровій діяльності (порівняння, метафори, епітети); інтеграція пізнавальної, словесно-творчої й ігрової діяльності дітей.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційному дослідженні зроблено аналіз особливостей словесної творчості дітей старшого дошкільного віку і обґрунтувати педагогічні умови ефективного розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Здійснена розвідка дала змогу сформулювати наступні висновки:

1. Проаналізовано сутнісні характеристики словесної творчості дітей старшого дошкільного віку.

З'ясовано, що серед найважливіших структурних компонентів словесної творчості виокремлено мотиваційний (спонукання дитини до словесної творчості, бажання придумувати, фантазувати), діалогологічний (виявляється в активному творчому ставленні дитини до літературного твору, прагненні до співтворчості з автором, до власної мовленнєвої творчості), когнітивний (полягає в оволодінні знаннями про композиційні та жанрові особливості художніх творів, засоби художньої виразності), образний (забезпечує вміння дитини доречно вживати засоби образності у власному мовленні); креативний (оригінальність задуму, здатність створити цікавий сюжет, готовність до багатоваріантного розв'язання творчого завдання), емоційно-експресивний (характеризує творчий процес як такий, для якого обов'язковою є творча, емоційно сприятлива атмосфера) компоненти.

2. Охарактеризовано значення ігрової діяльності в розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку;

Ефективним засобом формування словесної творчості дітей старшого дошкільного віку є сюжетно-рольові ігри, дидактичні, зокрема словесні і вербальні, а також ігри за змістом художніх творів (театралізовані, ігри-драматизації, ігри-інсценування), оскільки саме з них дошкільники діти старшого дошкільного віку черпають зразки правильного, образного й виразного мовлення, засвоюють комунікативно-мовленнєві еталони. Доведено, що в організації словесних ігор дітей необхідно дотримуватися принципів активності, творчості та партнерства. Такі ігри дають можливість

вихователів не лише забезпечити мовленнєве зростання кожної дитини, а й збагатити її соціальний досвід спілкування, налагодити в дитячому колективі дружню атмосферу співпраці та взаєморозуміння, наповнити освітній процес у закладі дошкільної освіти цікавою й змістовною діяльністю.

3. Здійснено діагностику рівні розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку.

Дано визначення характеру взаємозв'язку й взаємопроникнення словесної творчості з різними видами діяльності (ігрової, образотворчої, театралізованої, музичної) тощо. З цією метою ми добирали діагностичні завдання, спрямовані на те, щоб перевірити наявність у дітей умінь виокремлювати з тексту засоби художньої виразності; уявлень про літературні жанри, їх художні особливості; пояснювати, розмірковувати, обговорювати задум майбутнього малюнка, дотримуватись його у ході малювання, складати розповіді, казкові історії, оповідання за власними малюнками.

Дослідження проведено нами в закладі дошкільної освіти №31 «Ягідка» м. Суми в групі дітей старшого дошкільного віку «Гвоздика», в якому взяло участь 26 дітей.

За результатами виконання експериментальних завдань нами діагностовано рівні розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку (високий – 25 %, середній – 45 %, низький – 30 % дітей).

Ми також намагалися вказати на взаємозв'язок словесної творчості з музичною діяльністю дітей; виявити вміння дітей вербалізувати сприйнятий музичний образ, самостійно складати опис за уявною музичною картинкою, знаходити відповідні мовні засоби для передачі образу. Для цієї групи завдань ми використовували магнітофонний запис різних за емоційним характером музичних п'єс.

Метою наступної серії завдань було вивчення здатності дітей переносити елементарні літературознавчі уявлення про жанри, їх особливості, композиційну структуру, засоби мовної образності у власну мовленнєву

творчість. Ми запропонували дітям скласти казку за опорними словами, а також планом.

4. Обґрунтовано педагогічні умови ефективного розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Доведено, що вагомим чинником забезпечення ефективності словесної творчості дошкільників є спеціально організована мовленнєва робота, спрямована на поступовий перехід дитини від репродуктивних до мовленнєво-творчих дій. У процесі занять із розвитку мовлення і з ознайомлення дітей із творами художньої літератури і фольклору відбувається формування найпростіших літературознавчих уявлень. Через елементарний художній аналіз літературних творів у дітей розвивається вміння розрізняти жанри, виділяти їх композиційні та мовні особливості, розуміти значення образних слів і висловлювань, доцільність їх використання в тексті. Упродовж комплексних, інтегрованих занять з розвитку мовлення дітей вчать будувати різні типи зв'язного висловлювання і переносити у власне мовлення набутий художній й мовленнєвий досвід.

Доведено, що ефективність формування словесної творчості дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності забезпечується реалізацією таких педагогічних умов, як *мотивація словесно-творчої й ігрової діяльності дітей; пробудження й підтримка зацікавленості, інтересу дітей до словесних ігор; оволодіння дошкільниками засобами художньої виразності й навичками їх використання в ігровій діяльності (порівняння, метафори, епітети); інтеграція пізнавальної, словесно-творчої й ігрової діяльності дітей.*

Проведена робота показала, що цілеспрямоване педагогічне керівництво як сприйманням дітьми героїв художніх творів, так і процесом створення образів у грі, посилює інтерес до виконуваних ролей, надає йому стійкості, дієвості, позитивного спрямування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова. *Дошкільне виховання*. 2015. №4. С. 6-7
2. Амікіна Д. Е. Розвиток мовленнєвих здібностей дошкільників у різному соціокультурному оточенні: автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд. психологічних наук: спец. 19.00.07. К., 2011. 205 с.
3. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. К.: Университетское, 2010. 560 с.
4. Базовий компонент дошкільної освіти України. 2021. Нова редакція. 206 с.
5. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі». М-во освіти і науки України; наук. кер та упорядник О. Л. Кононко. К.: Світич, 2019. 430
6. Байєр Ольга Миколаївна. Розвиток саморегуляції старших дошкільників у взаємодії з однолітками і дорослими: дис.... канд. психол. наук : 19.00. 07. К., 2018. 180 с.
7. Бруньова К.Ю. Педагогічні ідеї Марії Монтессорі. *Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи: збірник наукових статей студентів, магістрантів та молодих науковців*. Суми: ФОП Цьома С. П., 2021.
Бруньова К.Ю. Значення ігрової діяльності у розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку. *IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи»*. Суми: ФОП Цьома С.П., 2020.
8. Біла І. М. Розвиток художнього сприймання у дошкільному віці. *Практична психологія і соціальна робота*. 2014. № 1. С.4-8.
9. Бех І.Д. Біля витоків сутності особистості. *Шлях освіти*. 2019. № 2. С. 10–14.
10. Білан О.І. Навчання дітей старшого дошкільного віку розповіді за ілюстраціями : дис...канд. пед. наук : 13.00.02. Одеса, 2013. 232 с.
11. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика розвитку рідної мови: Підручник. К., 2017. 542 с.
12. Богуш А. М. Формування мовної особистості на різних вікових етапах: Монографія. Одеса: ПНЦ АПН України, 2018. 272 с.

13. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія мовленнєві ігри, ситуації, вправи: навч.-метод. посіб. К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. 376 с.
14. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Видання друге, доповнене. Навчальний посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2012. 304 с.
15. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. 4-те вид., доопр. і доп. Х.: В-во «Ранок», 2013. 192 с. .
16. Богуш А. М., Монке О. С. Формування оцінно-етичних суджень у дітей старшого дошкільного віку: Монографія. Одеса, 2012.
17. Брежнєва О. Г. Формування пізнавальної активності у старших дошкільників. *Дошкільне виховання*. 2018. № 2. С. 12-14
18. Ваганова Н.А. Розуміння дошкільниками нової інформації . Творча діяльність в ускладнених умовах: науково-методичний посібник. К., 2017. С. 73–87.
19. Варзацька Л.О. Активізація мовленнєвої діяльності учнів / Поч.шк. – 1991.
20. Вашуленко О. Особливості методичного апарату підручників з рідної мови. *Початкова школа*. 2017. №1. С. 55-57.
21. Вовчик-Блакитна О.О. Співтворчість педагогів та батьків як умова розвитку особистісного потенціалу дитини. К.: «Мандрівець», 2016. С. 27– 41.
22. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєво-творчої діяльності в дошкільному дитинстві: автореф. дис. д-ра пед. наук: 13.00.02. К. 2015. 32 с.
23. Гавриш Н.В. Методика формування художньо-мовленнєвої діяльності старших дошкільників на різних етапах. Одеса: ПНЦ АПН України, 2011. 230 с.
24. Гавриш Н. Художньому слову – гідне місце в освітньому просторі. *Дошкільне виховання*, 2016. -№3. С.15-19.
25. Гончаренко А. М. Розвиток мовленнєвої компетентності старших дошкільників : Навч.-метод. посіб. К.: Світич, 2019. 160 с.
26. Державна національна програма «Освіта. Україна ХХІ століття». – К.: Райдуга, 1994.

27. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – 720 с.
28. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років К. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 492 с.
29. Дудова Т. Дидактична гра – господиня навчального процесу. *Дошкільне виховання*. 2004. № 7. С. 24-25.
30. Захарченко В. Мовленнєве спілкування у грі. *Дошкільне виховання*. 2018. №12, С. 6-7.
31. Зотеева Т. Ігрова діяльність як засіб розвитку творчих здібностей дошкільників. *Педагогічний альманах: Проблеми та перспективи сучасної освіти. Збірник студентських наукових статей*. Випуск 5. 357 с.
32. Індивідуалізація виховання дошкільника: Навч. посіб. К.: «Наукова думка». 2017, 200 с.
33. Індивідуалізація виховання в дитячому садку: метод. реком. К.: Міленіум, 2015, 127 с.
34. Інструктивно-методичні рекомендації «Щодо організації діяльності закладів освіти, що забезпечують здобуття дошкільної освіти у 2019/2020 навчальному році». Додаток до листа МОН України від 02.07.2019 №1/9-419.
35. Калмикова Л.О. Розвиток суб'єкта мовленнєвої діяльності – мовленнєвої особистості дошкільника. *«Психолінгвістика в сучасному світі»*: матеріали X міжнародної науково-практичної конференції. Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич, 2015. С. 36-38.
36. Калмикова Л.О. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс: навч.-метод. посіб. К. Видавничий Дім «Слово», 2016. 384 с.
37. Калуська Л. В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль: Мандрівець, 2014. 144 с.

38. Коченгіна М. В. Використання художньої літератури для дітей у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу: науково-методичний посібник. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2012. 180 с.
39. Крутій К.Л. Методика проведення індивідуальних занять із мовленнєво-пасивними дітьми дошкільного віку. Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2016. С. 262-289.
40. Кузьменко В.У. Багатокомпонентна структура технології розвитку індивідуальності дитини 3-7 років. *Актуальні проблеми психології. Психолого-педагогічні основи розвитку особистісного потенціалу дитини в сучасному суспільстві*: Зб. наук. статей Ін-ту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. К., 2016. Вип. 3. С. 156–163.
41. Кузьменко В.У. Положення про цілісність у контексті проблеми розвитку індивідуальності дошкільника. *Наук. записки Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. К. Міленіум, 2016. Вип. 30. С. 133-142.
42. Кузьменко В.У. Теоретичні основи проблеми розвитку індивідуальності дитини. *Наук. записки Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. Вип.24. К., 2014. С. 194-205
43. Кузьменко В.У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років. Монографія. К. НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. 354 с.
44. Ладивір С.О. Розвиток пізнавальної активності дітей у процесі їхнього спілкування з батьками. *Психологія*. К., 2012. С. 53-59.
45. Ладивір С. О. Пізнавальний розвиток: пошук ефективних шляхів. *Дошкільне виховання*, 2012, № 10. С. 4-8.
46. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкільця: Навч. посіб. – К., Видавничий Дім «Слово», 2010. – 360.
47. Луценко І. О. Дитина і дорослий: вчимося спілкуватися: Готуємося до мовленнєвого спілкування з дошкільниками. К., Світич, 2008.
48. Марусинець М. Розвиток пізнавальної активності: психологічні умови та дидактичні засоби. *Дошкільне виховання*, 2019. № 12. С. 7

- 49.Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Літера ЛТД, 2010. 364 с.
- 50.Мордоус І. Пізнавальна діяльність – шлях реалізації діяльнісного підходу в процесі опанування дошкільниками іноземною мовою. *Сучасне дошкілля: реалії та перспективи*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. К.: В-во НПУ імені М.П. Драгомагнова, 2018. С. 76.
- 51.Новий тлумачний словник української мови. К.: Аконіт, 2008. 926 с.
- 52.Освітні технології : навч.- метод. посіб. К., А.С.К., 2011. 256 с.
- 53.Палій А. Когнітивно-стильові детермінанти в структурі інтегральної індивідуальності. *Психологія особистості*. 2015. № 1 (2) С. 40-44.
- 54.Піроженко Т.О. Психічний розвиток дитини дошкільного віку: Досвід роботи сучасного дошкільного закладу. Запоріжжя: ЛПС ЛТД, 2013. 168 с.
- 55.Піроженко Т.О. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку. Особистість дошкільника: надії та перспективи розвитку: науково-методичний посібник. Житомир. 2013. 175 с.
- 56.Піроженко Т. Особистість дошкільника: перспективи розвитку. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 136 с.
- 57.Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки: Навчальний посібник. К.: Абрис, 1998. – 234 с.
- 58.Програма виховання і навчання дітей від двох до семи років «Дитина». К.: Київ., ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. 492 с.
59. Русова С. Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. Львів; Краків; Париж, 1993
- 60.Сучасний тлумачний психологічний словник. Під ред. Шапар В. Харків: Прапор, 2005.
- 61.Сухомлинський В.О. Поради про відвідування та аналіз уроків К.: Рад. школа, 1977. – Т.4. – С.575.)
- 62.Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 томах. К.: Радянська школа, 1977. – Т. 4. – 637 с.

63. Товкач І. До країни Звуколяндії – з казкою: конспекти занять, дидактичні ігри. *Палітра педагога*. 2018. № 2. С. 22-26.
64. Товкач І. Пізнавальний інтерес старшого дошкільника як одна з важливих передумов формування навчальної діяльності у дитини молодшого шкільного віку. *Реалізація наступності дошкільної і початкової освіти*: Всеукраїнська науково-практична конференція: зб. Матеріалів. К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2019. С. 83-86.
65. Товкач І. Індивідуальні особливості дітей дошкільного віку в ракурсі теоретичних розробок педагогів і психологів. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : зб. наук. пр. Рівне: РДГУ, 2015. Вип. 2 (45). С. 123-126.
66. Товкач І. Теоретичний аналіз проблеми урахування індивідуальних особливостей дітей як психологічного супроводу навчально-виховної роботи. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2015. С. 48-51.
67. Товкач І. Індивідуальні особливості старших дошкільників та їх вплив на якість навчання елементів грамоти. *Теорія і методика навчання та виховання*: зб. наук. пр. Харків: ХНПУ, 2015. Вип. 30. С. 164-175.
68. Українська освіта ХХІ століття: завдання і проблеми. *Дивослово*. 2014. №2. С.2-5.

ДОДАТКИ

Додаток А

Апробація результатів та публікації.

Основні положення та результати кваліфікаційної роботи доповідались та обговорювались на 2-х науково-практичних конференціях різного рівня: VI Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців «Дошкільна освіта: від традицій до інновацій» (27 листопада 2020 року); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців «Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи» (28 квітня 2021 року). За результатами дослідження опубліковано 2 статті:

1. Бруньова К. Педагогічні ідеї Марії Монтессорі. *Дошкільна освіта: від традицій до інновацій: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (27 листопада 2020 року)*. Суми: ФОП Цьома С.П., 2020. С. 34–39.
2. Бруньова К. Значення ігрової діяльності у розвитку словесної творчості дітей старшого дошкільного віку. *Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (28 квітня 2021 року)*. Суми: ФОП Цьома С.П., 2021. С. 50–55.

Гра «Що?», «Де?», «Коли?»

Мета: закріпити вміння дітей працювати командою, прислухатись до думки однолітків; вчити давати стисло коротку відповідь або розгорнуту, залежно від поставленого запитання; розвивати інтелектуальне, доказове мислення, творчу уяву, фантазію; виховувати увагу, вміння працювати в колективі.

Матеріал: емблеми, картинки для складання віршів, торбинки з іграшками та предметами, склянки з водою, столи, дзиґа, конверти, дзвіночки, атрибути для драматизації.

Хід гри

Гравці команд під музику заходять до зали, сідають за ігрові столи. Капітани команд заходять останніми. Ведучий. Увага! Увага! Сьогодні тут відбудеться захоплююче змагання знавців клубу «Що? Де? Коли?» Зустрічаються дві команди – «Казкарі» та «Мультяшки». Нагадую правила гри: ведучий розкручує рулетку. Стрілка вказує на номер конверта із запитанням.

Запитання обговорюється усією командою протягом однієї хвилини.

Право на відповідь отримує команда, капітан якої першим подзвонить у дзвіночок. За правильну відповідь команда отримує фішку.

Отже, гра починається.

І раунд.

Розкручується рулетка. Випав конверт №... (по 5 питань для кожної команди) 1. Чи приносять користь вовки? (Так. Вони – санітари лісу) 2. Для чого маленькій білочці великий хвіст? (Він допомагає їй час стрибків) 3. Як називається отвір у шпаківні? (Льоток) 4. Як називається весь рослинний світ землі? (Флора) 5. Який птах не вмie літати? (Страус)

1. Чи приносять користь змії? (Так, із отрути роблять ліки) 2. Для чого зайцеві такі довгі вуха? (Щоб добре чути) 3. Як називається ніс у слона? (Хобот) 4. Як

називається весь тваринний світ землі? (Фауна) 5. Який птах не несе яйця?
(Півень)

II раунд

Випав на конверт №... – Увага! Картинки – в студію. (Помічник приносить на столи картинки) За п'ять хвилин гравці повинні скласти жартівливий римований вірш за сюжетом картинки.

III раунд

Випав конверт №... – Чи знаєте ви, шановні знавці, де живуть білі ведмеді? (На Північному полюсі) А бурі? (В наших лісах) – Увага! Запитання! Що буде, якщо білого ведмедя переселити в наші ліси, а бурого – на Північ? Обміркуйте та поясніть свою думку. Дається хвилина на роздуми.

IV раунд

Випав конверт №... – Увага! Воду – в студію! Кожній команді дається по три склянки з водою. Одна з них – питна. Яку вода є питтєвою потрібно визначити за допомогою органів зору та нюху. Хвилина на роздуми.

V раунд

Випав конверт №... Ведучий оголошує музично-танцювальну паузу. Знавці разом із глядачами танцюють під ритмічну музику.

VI раунд

Шановні знавці, до вас завітали юні артисти. Вони розіграють для вас фрагмент із казки. Але казка незвичайна. Вона називається «Салат із казок». Після перегляду вам за одну хвилину потрібно визначити, які казки та герої потрапили до «салату».

VII раунд

Випав конверт №... За одну хвилину вам, шановні знавці, потрібно скласти дражнилки на всі предмети, що є у мішечку.

VIII раунд

Випав конверт №... – Чи вмієте ви малювати? Завдання: уявіть собі та розкажіть, як би ви намалювали сумне та веселе дерево. Хвилина на роздуми. – Ось і закінчився останній раунд. Поки журі визначає переможців, проведемо

експрес-інтерв'ю для глядачів. – Вам сподобалась гра? Чому? – Як команда була сильнішою? – Чи хотіли б ви взяти участь у конкурсі? – Закінчений підрахунок фішок. Перемогу отримала команда.... (звучить музика) – Команда... отримує перехідний символ клубу – Сову.

Ведучий дякує за гру, діти під музику залишають залу.

Інтегроване заняття «Сестричка Колобка» (розвиток мовлення, художня література)

Програмовий зміст: закріпити знання дітьми відомих українських народних казок; удосконалювати творче відтворення імітаційних рухів та емоційних станів персонажів у процесі драматизації та інсценізації; вправляти в інтонаційній виразності діалогічного мовлення; спонукати дітей до самостійного створення нових образів та сюжетних ліній на основі знайомих; вчити висловлювати свою думку, висловлювати логічну послідовність подій; розвивати творчу уяву; виховувати доброту, взаємодопомогу, емпатію.

Матеріал: ляльковий театр «Колобок», іграшковий театр «Рукавичка», костюми для драматизації, ширма, 2 будиночки, площинні сліди тварин 3 – 4 видів, іграшка Колобуся.

Хід заняття

Діти заходять до зали під музику. – Скажіть, дітки, чи любите ви казки? А багато ви знаєте казок? Давайте і ми вирушимо у казку, тільки ту, що придумаємо самі. Згадайте, з яких слів починається більшість казок? Діти. Жили-були дід та баба.

Вихователь. Спекла баба Колобка, а він втік із дому. Журились, журились дід з бабою... та одного разу... Ляльковий театр Дід. Бабо, нумо спечемо ще одного Колобка. Баба. Ні, діду, не хочу я більше Колобка, він був неслухняним хлопчиком. Краще спечу я дівчинку – слухняну, красиву, а назву її...

Вихователь. Як можна назвати сестричку Колобка? (Колобуся) Баба. Мені дуже подобається Колобуся. Тільки яка ж вона має бути? Діти. Кругленька, красива, жовтенька, з косичками, з бантиками, у сукні, в черевичках Дід. Пішли, бабо, будемо ліпити. (Ховаються за ширму, говорять між собою) – Ото добре, що буде в нас Колобуся. А то ж Колобок втік десь у ліс, його лисичка і з'їла. – Ну ось і готова Колобуся. Не став її, діду, стигнути на підвіконня, постав краще на стіл, щоб не втекла, як Колобок.

Вихователь. Пішли дід із бабою відпочивати, а вранці прокинулись... (На ширмі з'являється дід і баба) Дід і баба. Ой, біда, де ж це наша Колобуся? Колобусю, Колобусю! Мабуть, і вона втекла (Стук у двері) Дід. Не плач, бабо, це, мабуть, Колобуся! (З'являється Колобок).

Баба. Колобок, синочок, звідкіля ти взявся? Тебе ж лисиця з'їла. Колобо к. Та ні, бабусю, тільки я сів їй на носа, вона раптом закричала і мене відпустила. Дід. А чому? – Діти, давайте подумаємо, що могло трапитись? (Йшов лісом ведмідь, наступив лисиці на хвоста. Вона закричала від болю і побігла до лікаря Айболита. Білка стрибала по гілках, побачила, що лисичка хоче з'їсти Колобка, і кинула в лисицю шишку. Лисиця злякалась, закричала: «Ой, падає дощ із шишок!» – І втекла).

Вихователь. Колобок, ти не бачив свою сестричку Колобусю? Колобок. Ні, не бачив. Але бачив сліди, що ведуть від нашого дому до лісу. Дід. Ой, біда, тепер Колобусю з'їсть лисиця. Колобок. Ні, я знайду її.

Баба. Ми тебе самого не пустимо. Діти. Ми підемо із Колобочком. Вихователь пропонує стати парами, відшукати сліди Колобусі та з піснею вирушати в дорогу Казка знов покликala нас у дорогу – Треба виручать Колобусю з біди! Подолаємо ми усі перешкоди, Допоможемо брату сестричку знайти (Діти йдуть за Колобком, знаходять рукавичку із звірятами-іграшками). – А що це лежить під кущем? (Рукавичка) – А хто в ній? (Звірята) – Дітки, як ви гадаєте, чому вони там? (Поховались від холоду) – Давайте підійдемо тихенько, щоб не налякати звірят, і подивимось хто там живе (Мишка, жабка, зайчик, вовк, кабан, ведмідь) – Але мені здається, що в рукавичці – не лише лісові тварини. Давайте на хвилинку уявимо себе тваринками. – Ти хто? (Я – Мишка) – У що ти одягаєшся? (В сіру шубку) – Де ти живеш? (У нірці) – А де твоя нірка? (У бабусі в коморі) – Що ти їси? (Крупу, борошно, сир) – А чому ти в рукавичці? (Втекла від кота) – А навіщо? (Тому, що я його боюся) – А тут тебе котик не зловить? (Ні, він боїться вовка) – Ти хто? (Я – Жабка) – У що ти одягаєшся? (В зелену шкіру) – Де ти живеш? (У річці) – А що ти робиш у лісі? (Ховаюсь від холоду. Річка замерзла, я не встигла сховатись) – У рукавичці тобі тепло?

(Так) – А що ти будеш їсти? (Я взимку не їм, а сплю) – Але в нашій казочці дід забрав рукавичку додому. Як ви думаєте, чому ж вона тут? (Ні, собачка міг бути боягузом. Коли вернувся за рукавичкою, побачив, що вона ворушиться, злякався і втік геть) – Діти, придивіться уважно. В рукавичці когось не вистачає (Лисички) Колобок. Ой, біда, вона побігла за Колобусею. (Йдуть далі по слідах. Підходять до хатки Кози з козенятами)

Вихователь. Хто тут живе? (Чути пісню Кози) – Я знаю, Коза-дереза. Діти. Ні, це мама-Коза. – У неї було троє козенят. – Ні, семеро. – І вони завжди жили з Козою щасливо? – Ні, одного разу до них прийшов вовк і з'їв козенят. – А чому козенята потрапили в біду? – Бо були неслухняними, неуважними, довірливими... – А яким же був Вовк? – Сірим, хитрим, злим, зубастим... – Якою була Коза? – Доброю, турботливою, красивою... – А це добре чи погано, що Коза пішла з дому? – Добре, тому що принесла дітям молоко. – Погано, бо залишила самих козенят. Вовк з'їсть козенят. Вовк. Ви помиляєтесь. Це добре, що я з'їв козенят! Діти. Добре лише тобі, бо ти наївся. А козенятам погано, тому що вони загинули. Вовк. Я зробив добре, бо провчив маму Козу: не можна залишати козенят одних вдома. Діти. А тепер буде погано і тобі, тому що Коза зробить так, що ти загинеш. Вовк. Ой, щось мені тут не подобається. Треба тікати!

Вихователь. Вовчику, зачекай, ти Колобусю не бачив? – Я таке не їм. – А лисицю? Та бігла по сліду! – Ой, біда, треба попередити нашу Колобусю про небезпеку. Тільки як? Діти. Можна зателефонувати, написати листа, надіслати телеграму.

Вихователь. Телеграма – найкоротша. Що напишемо? («Колобусю, тікай від лисички!») – Але це ж казковий ліс, і хтось може телеграму прочитати. Пропоную її зашифрувати. (Разом із дітьми зробити схему) – А як у лісі передати телеграму? – Необхідно когось попросити. – Кого? (Підвести дітей до того, що найшвидше передасть звістку сорока) – Куди ведуть далі сліди? Що то за хатинка на курячих ніжках? – Хатка Баби Яги. – Давайте підійдемо

тихенько ближче та роздивимось, що там відбувається. Здається, Яга тримає в руках нашу Колобусю.

Баба Яга. Яке гарне яблучко... Зараз я його з'їм.

Вихователь. Нам час виходити із засідки та спасати Колобусю. Не їж, бабусю, нашу Колобусю. Баба Яга. Яку ще Колобусю? Я це яблуко вкрала у лисички. Колобок. Це не яблуко, а моя сестричка. Вона – із тіста. Баба Яга. Ні, це жовте кругле яблуко. Діти. Це кругла Колобуся, вона має блакитні очі. Баба Яга. Та то плями на яблучку. Діти. Ні! Це Колобуся. В неї є ротик, носик, ручки, бантик.

Баба Яга. От я її з'їм, а бантик собі заберу! Вихователь. Давайте ми чимось почастиємо Ягусю і вона відпустить нашу Колобусю. (Діти частують її, дарують дещо зі своїх речей) Баба Яга. Забирайте свою Колобусю. Дякую вам за подарунки. (Діти дякують)

Вихователь. Нам час повертатись до баби й діда, вони, мабуть, нас зачекались. – Що доброго ми сьогодні зробили? Сподобалось вам робити гарні вчинки? А на згадку про нашу подорож Дід та Баба дарують вам портрети Колобка та Колобусі.